

In diesem Bande fehlen die Schriften Nr 39-41.

21. Sep. 1955.

Suchier.

Nr. 60.2.

IESAIAE

ORATIONEM PROPHETICAM

CAP. LII, 7 - LIII, 12.

EXPLICARE STVDVIT

CAR. GEORG. SCHVSTER.

GOTTINGAE

LITTERIS IOANNIS GEORGII ROSENVSCH, ACAD. TYPOGRAPH.

MDCXCIV.

ISSALAE

ORATIONEM PROPHETICAM

CAR. EN. 7. LIII. 12

EXPLICAE SECVLAE

CAR. GEORG. SCHYSTER

GÖTTINGAE

LEONIS GEORGI ROSENBAUMI, ADAM. P. 1771.

INDEX

ARGUMENTUM.

Hebræorum, quos potissimum inde a cap. XL. Propheta alloquitur, duplex est genus: alterum nempe eorum, qui, cum exteræ regionis solo, multum temporis ibi morantes, iam adsuessent, a patribus eorumque moribus ac religionibus sub adventum Cyri ita degeneraverant, ut in luxuriosam et idolatricam barbararum gentium vitam penitus vergerent, nec amplius, in peregrina terra fundis opibusque gaudentes, ullo patriæ caritatis ac desiderii vinculo tenerentur. Et hi sunt, quos nunc occulte nunc aperte adfatur et carpit c. XL, 12-31. XLI, 21-30. XLII, 17-25. XLIII, 22-28. XLIV, 6-28. XLV, 15-24. XLVI, 1-13. XLVIII, 1-22. L, 6-9. II. LV, 1-13. (Oracula, quæ insequuntur librumque concludunt, natura interna atque indole, sententiis earumque tractatione, stylo ac dictione poetica ab his, in quibus versamur, tantopere, ni me fallunt omnia, abeunt ac differunt, ut, si quid divinare licet, rebus temporibusque mutatis serius ocys composita atque prolata videantur). Alterum vero genus est eorum, qui, vel quod propter commemoracionis breve tempus pristinam sentiendi agendique rationem nondum deseruerant, vel quod propter infaustam sortem res suas tenues parum auxerant, vel quod in eorum animis vetus de religionibus persuasio altiores egerat radices, nullo modo eo adduci potuerant, ut maiorum communia et antiqua iura migrarent, et patrios fines patriamque rempublicam fastidirent. Attamen etiam his aliquid inhaerebat, quod Propheta iure serioque reprehenderet. Namque primo nimis anxie dubitabant, an vetustioris ævi scelera iam omni ex parte essent expiata et an Iehovæ benevolentia ac vis iterum esset tanta, ut promissis olim datis nunc stare vellet ac possset. Deinde

valde timebant, ne ipsis antiquas Palaestinae sedes repetentibus a vicinis multumque infensis populis grande periculum immineret, adeoque hac et alia temporum fatorumque iniquitate colonia deducta sub ipsa rerum suarum primordia peritura esset. (Huc pertinet exhortatio tam saepe repetita אר-תחבלי, אר-תחבלי etc. Quem utrumque scrupulum meticulosi Iudaeorum animis et pusillis ut eximat, eosque ad profectionem suscipiendam alacriores intentioresque reddat, uti multis aliis (c. XL, 1-11. XLI, 8-20. XLII, 1-16. XLIII, 1-21. XLIV, 1-5. XLIX, 7-26. L, 1-3. 10. LI, 1-3. 4-23. LII, 1-6. LIV, 1-17.) sic hoc quoque carmine (c. LII. 7-LIII, 12.), ad quod accuratius inspiciendum accedimus, studet atque allaborat.

Propheta nempe, cum ad edictum Cyri de restituenda Hebraeorum republica laetum advertisset animum, spiritu divino adflatus suos, ut hac opportunitate sine mora utantur, summo-
pere rogat et exhortatur. Qua in re ut feliciter progrediatur, egregio apteque composito prooemio celebrat omnino suavitatem et magnitudinem huius beneficii, in quo tribuendo provida ac praevalida Iehovae vis fortiter sese exseruerit c. LII, 7-10. Quibus ad expectationem spemque excitandam et ad fiduciam corroborandam praemissis, totius orationis consilium proponit instigans populares, ut, Iehova sic volente, dirigente et adiuvante, alacres parent reditum in patriam v. II. 12. Quo promtiores autem ad hoc iter instituendum sint, quoque altius illud dubium de favore divino recuperato extirpetur, ipsum Iehovam facit placide loquentem (haud sine quodam poenitentiae atque commiserationis sensu), et prosperrima quaeque promittentem v. 13-15. Simul vero his scite viam sibi munit ad belli cum populis Palaestinam vel occupantibus vel circum-sedentibus forsan gerendi metum, qui alter erat scrupulus, removendum. Quem ut plane tollat, sperat et promittit, nunc fore id, quod omnes antiquitatis vates de profanarum Hebraeis-que inimicarum nationum moribus et religionibus mutandis olim cecinerint ac scriptum reliquerint. Qua in re exponenda
ficio

facio haud vulgari utens has ipsas gentes, se nunc demum, perspicientes quam verus, sapiens ac praepotens sit Deus Hebraeorum pervenire εις επιγνωσιν της αληθειας, fateri iubet c. LIII, 1. Ut autem Hebraeis de hac emendata atque illustrata mente, ac de earum odio in amicitiam verso firmiter persuasum sit, eae, iussu Prophetarum, Hebraeorum a patria exfulantium miserrimam conditionem suamque pristini temporis erroneam, malevolam et iniuriosam sentiendi rationem, flebili voce deplorare pergunt, v. 2-4. Iam vero, inquit, accurate videre licet, in Hebraeo tam gravibus suppliciis fere ad interuersionem usque adficiendo Iehovae sapientissimum fuisse consilium, ut hic unus nostrum omnium vitam scelestae ac nefariae actam expiaret atque novae salutis insignis laetor existeret v. 4-10. Cum igitur Propheta hac ratione nodum feliciter expediisset, ac timidos inquietosque Iudaeorum animos optime placasset, in epologo, ut his dictis gravius esset pondus, rursus Iehovam inducit illa adfirmantem et uberius declarantem, suum omnino fuisse consilium, ut hic unus populus suo exemplo suaque doctrina multos alios emendaret ac sospitaret; id quod causae foret, cur hi illum non amplius sint infestaturi et hostiliter tractaturi, sed patronum ac ducem pace, cultu et obsequio prosecuturi v. 11. 12.

Hinc patet, auctorem a scopo suscitandi suos ad patriam absque omni metu repetendam, minime aberrasse, adeoque hanc eius orationem prophetica omnibus partibus esse absolutam. Caeterum de auctore eiusque aetate sat erit monuisse, nos, cum ipse rebus, de quibus agat, interesse velit, eius voluntati non repugnare. Neque profecto hic, ubi ne locus quidem est, hac de re, quae altioris est indaginis atque ingenii, plura disserere satagit animus; quippe quod interpretem, historicum magis quam criticum, multum iuvat, auctorem talem habere, qualis ipse videri velit.

Locus autem, in quo egit et cui adaptavit hanc suam orationem, mea quidem sententia, alius esse nequit, nisi ille, in quo ipse cum magna exfulum Hebraeorum parte degebat.

IESAIAE

Cap. LII, 7 - LIII, 12.

מה נאוו על-ההרים ונלי מבשר משמיע שלום מבשר
 טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיד: קול צפוד קשאר קול

Cap. LII, v. 7. Scena sic fere instruenda: Nuntius edictum Cyri de restituenda Hebraeorum republica allaturus expectatur; speculatores, qui eius adventum urbi eiusque vicinia extemplo indicent, per tures collesque sunt dispositi — tandem ex his, qui hac parte collocatus erat, accelerantem nuntium procul conspicatus eum adesse proclamavit; alter alterius vocem excipit; tota civitas ad portam proruit; ibique Propheta ardentissimi voti compos factus proptereaque mente divinitus excitatus circumfusam multitudinem eorum, qui cum eo faciebant, in hunc modum alloquitur: *O gratum exoptatumque praecorem etc.* Sed tanto perfusus erat gaudio, ut oratio sponte flueret, verbaque verbis cumularentur.

מבשר — מה est locutio elliptica, hoc fere modo explenda: מה נאוו רנלי מבשר אשר חש על-ההרים — επι των ορεων' vel specialiter dictum pro generali: vel *Μαρκ* seu *Μαρκ*; vel urbs, auctoris sedes (forsan in Mesopotamia superiori quam Chaborae fluvius alluunt), erat circumfessa vicinis collibus, per quos semita ducebat, et in quibus regius nuntius habuerat stationem, uti mos erat, antequam Cyrus equorum stationes (στασιωνας) disposuerat. Xenoph. Cyrop. VIII, 6, 9. — רנלי pars agens pro ipso agente, uti Ies. III, 8. Nahum. II, 1. etc. מבשר metonymice: nuntius pro eo, quod secum fert, quod nuntiat. Vulgare erat: מדה נאוו דברי מבשר אמר. — הנירד מראשי ההרים לציון. Praeco regius, quae sibi deman-

IESAIAE

Cap. LII, 7-LIII, 12.

O wie erwünscht! dort vom Gebirg' ein Bote!
Erfreulich, trostreich, wonnevoll ist seine Kunde,
Sein Heroldsruf an Zions Volk:
Es nahm dein Gott den Scepter wieder!

Cap.
LII, 7.

Schon

demandata erant, palam proclamabat. Quocum consentit Esr. I, 1. כרש יעבר קול בכל ממלכותיו. — לציון meton: locus pro re in loco (v. Storr Observ. ad anal. et syntax. Hebr. p. 18.) unde ציון est i. q. ישיב ציון pro generaliori: בני ישראל בית יהודה, Sed vox Sionis suavior erat menti auctoris, eique dulcem patriae, cuius revivendae desiderio tam vehementer flagrabat, recordationem adferbat. Sic et Ies. LXII, 11. בך ציון de exfulibus. — מלך אלהים. Iehova comparatur regi, qui tamdiu, quamdiu Hebraei aliorum imperio subiecti erant, sponte quasi

regno se abdicarit, nunc autem regnum suum repetat. מלך non modo: *regnare, in regno esse*; verum etiam: *incipere regnare, regnum capessere*, αρχην παραλαμβάνειν uti docent plures loci e. g. 2 Chron. XXVIII, 1. 2 Reg. IX, 13. Nempe per eam synecdochen, de qua scripsit Storr l. I, p. 8. 9. „Verba rem, quae ad longius tempus „durat, totam indicantia, de parte „quoque totius status usurpantur.“ Sic et ar. *אלו I. possedit et V. in possessionem suam redegit*; et Syr. *أفـلـ* Aph. *regno potitus est*; v. Assen. Bibl. Or. in Chron. Edess. XXVII, et h. l. Sensus: Iam de-

nuo

קול יחדו ויננו כי עין בעין יראו בשוב יהודה ציון: פצחו וננו
יחדו

nuo licet vos vivere secundum omnes leges a Iehova vobis datas, s. vestra constitutione uti, *αὐτονομὸς εἶναι* uti Ies. XXIV, 23. XXXIII, 22.

V. 8. Speculatores, quibus Propheta ac Iudaeorum principes de Cyri benigna voluntate iam dudum edocti, stationes inde ab ipsorum urbe, huius provincia fortasse primaria, continua serie per omnem viciniam haud dubie assignaverant, statim signo dato alii aliis vel vocis acclamatione vel certo tubarum clangore significabant, regium adesse nuntium, perque eum Hebraeis facultatem in patriam revertendi datam. Quae si fingamus, facile intelligitur, quo iure Propheta de horum speculatorum modo exaudita voce tantopere laetari posset, quippe quorum opera nuntii allati fama per omnem exiret terram, et Hebraeorum optimus quisque ad proficiscendum evocaretur. Prae aliis nostro loco adfinis est Ies. XLVIII, 20. 21. *צא מִבְּכַל הַשְּׁמִיעוּ עַד-קְצֵהוּ הָאָרֶץ זֹאת הַצִּיּוֹרָה עִד-בְּשׁוּבָהּ*. Forſitan etiam e re noſtra eſt referre, quod apud Ioseph. Antiquit. XI, 5. de eo, quod eadem in re ſeriori tamen tempore factum eſt, ſcriptum legimus: Eſram, auctoritate Artaxerxis Longimani (quem plerique intelligunt) exemplaria edicti re-

gii per totam Mediam, Chaldaeam et Assyriam ad omnes et Israelitas et Iudaeos dimiſſiſſe. Iam vero, ut ad Noſtrum redeamus, non dubito, quin prius membrum ſit *ἑστῆσαν*

קול צפירה!
כשאו קול
יחדו ויננו

Etenim hae breves et abruptae voces auctorem commotum gaudiique plenum quam maxime decent. Primo *ἑστῆσαν* adſingendum eſt aut: *שמעתי* aut: *כשמוע* uti Ies. XL, 3. ut ſit verſio:

Horch! deiner Wächter Stimme!
Ha! wie ſo laut ſie jubeln!

Einander froh zujauchzen etc.

Nescio tamen, an ſenſus optativus praeferatur. *כִּי-יִרְאוּ* vel: *quoniam vident*, *ὅτι ὀψονταί* vel: *quod videant*; ita ut haec verba contineant id, quod auctor caeteris per nuntios declarari velit. Eadem vi gaudet *כִּי* 2 Sam. XVIII, 19. — *עֵין בְּעֵין* *hiſce ſuis oculis*, *augenſcheinlich*; *certiſſime*, haud fallaciter. *עֵין בְּעֵין* vel inſinitivus *mōre vetuſto* gerit nominis vices (v. Glaſſ, Dath. p. 292): *Se videre cum voluptate to redire Iehovae Sionem*; vel eſt *μεταφραστικῶς* verborum, pro: *יִרְאוּ* *se videre Iehovam in redeundo Sionem*. Sed cum huic interpretationi officiat, quod *ה* locale deſit (*צִיּוֹרָה*), ſatius erit

Schon hör' ich deiner Wächter Stimme — 8.
 O möchten sie's doch laut verkünden!
 Mit Jubelton fortjauchzen:
 „Die Zioniten heimzuführen,
 „Sey sichtbar itzt Jehova's Thun.“
 Frolokket, tönt in's allgemeine Jubeln ein, 9.
 Ihr Trümmer von Jerusalem!

Denn

טוּ שׁוּב tribuere notionem transiti-
 vam: *reducere*, sicuti est in loco
 parallelo Pl. CXXVI, 1. כְּשׁוּב
 יְהוָה אֶת־שִׁבְתָּ צִיּוֹן et Pl. XIV,
 7. nec aliter Syr. ܟܝܢ ܫܘܒܝܢ
 ܕܡܢ ܕܝܗܘܐ ܕܡܢ ܕܝܗܘܐ
 dum *re-*
ducit Dominus Sionem. Iehovae
 nempe et hoc et sequentibus versu-
 bus imperatoris officia iniunguntur;
 quae quidem Θεοφανεια poetice ficta
 est symbolum auxilii a Deo certis-
 sime sperandi cf. Neues theol. Jour-
 nal v. Hänlein und Ammon Vol.
 II. P. I, p. 13. sq. Ut autem haec
 fictio hebraea nostrae cogitandi ra-
 tioni magis adaptetur, ante יהוה
 inferere liceat: רְמֹת, hoc sensu:
 Schon sey's, als ob sie deutlich sä-
 hen, wie Iehova u. f. sic Isf. XIII,
 4. Atque ita, velo paullulum reie-
 cto, nuda extat sententia: Magnam
 partem Hebraeorum iam in eo esse,
 ut sub auspiciis Iehovae iter, ad
 quod eius παροισια tam insigniter in-
 vitet, sine mora ingrediantur.

V. 9. Propheta, patriae aman-
 tissimus, cum Sionis mentionem fe-
 cisset, in ideis ei adfixis non potest
 non immorari; quippe quod hoc
 nomen eius animo dulci spe ebrio
 suggerat suavissimam imaginem Hi-
 erosolymorum redivivorum, civi-
 umque in iis hilariter obstrepent-
 tium et benignitatem Dei grata mente
 concelebrantium v. Esr. III, 3-13. et
 VI, 16. IV, 12. 21. Hagg. I, 4. accedat
 Prideaux histoire des Juifs etc: t. II,
 p. 21. sq. Sententia vero hoc com-
 mate exornata non primi ordinis,
 sed est secundaria et παραγενετες, quae
 ab altera furtivam quasi originem
 ducens Poetae inter dicendum spon-
 te subnascitur. Namque animi mo-
 tus, accedente phantasia, eum mag-
 is magisque effert, ita ut abhinc
 os poetae maiora sonet, et ipsam
 urbem vastatam disiectaque rudera
 alloquatur horteturque, ut omnium
 iubilantium concentui suas quoque
 immisceant voces. Priscorum enim
 hominum erat, uti caeteris rebus
 B inani-

יחדו חרבות ירושלם כי נחם יהוה עמו גאל ירושלם: חשה 10.
יהוה

inanimatae naturae, sic etiam urbi-
bus earumque ruinis ac lapidibus,
tribuere vitam. (Huc olim tra-
hebant I Chron. XI, 8. et Nehem.
III, 34. חִירָה אֶת־הָאֲבִיבִים
מערמות העפר — αναζωειν, ανα-
ζωησειν, αναβιωσθησθαι (ισθαι
LXX. c. IV, 2) in vitam revocare,
excitare lapides e ruderibus pulvere
dilapsis. Sed hodie scimus, vim
primitivam του היה esse: *compin-
gere* coll. arab. خموي *firmus*, *com-
pactus* v. Simoni's Lexic. hebr. et
chald. recens. Eichhorn 1793. et
Arnoldi zur Kritik u. Exeg. des A.
T. erst. Beytr. p. 115.) Deinde his
viva natura personaeque iam indutis
sensus quoque et affectus humanos
viresque tribuebant. Sic in illo
Graecorum mytho

*Diſtus et Amphion, Thebanae
conditor arcis,*

Saxa movere sono testudinis? Hor.
ep. ad Pis. v. 394. et Carm. III, 11,
2. Sic Ies. XIV, 31. הָלִילִי שֶׁר
אֲבָן מִקִּיר וְזַעֲקֵי־עִיר
תִּזְעַק. Et quid commemorem alia
innumera exempla huius generis
propopoeiae et apostrophes in sa-
cris pariter atque profanis et inpr.
bucolicis poetis obvia? v. Glassius
Dathian. p. 1012 et 1358. Rosen-
müller Schol. in V. T. T. III, p.
319 sq. — ירושלם חרבות ירושלם orna-
tus dictum pro: ירושלב Ez.

XXVI, 19. In voce ירושלם est
αντανανλασεως species, sc. *πλοκη*
etenim nunc designatur ipsa urbs,
nunc eius incolae, qui sunt h. l.
Hebraei generatim; sicuti ציון v.
8. — Ornato poetico ita dissolu-
to, sententia est: O rem praecla-
ram! certe nunc adest tempus, quo
Hierosolymorum urbs restaurabi-
tor, siquidem eius cives nutu divi-
no auxilioque iam nacti sunt liber-
tatem.

V. 10. Poëta, postquam in pa-
trias oras paullulum prospexit, ad
propiora et ad rem sibi propositam
lumina reflectit testaturque, tantum
abesse, ut haec omnia casu fortui-
to eveniant, ut ab omnibus regi-
men ac moderamen divinum primo
aspectu possit animadverti. Quam
sententiam ut sensibus oculisque ob-
iiceret, solenni grandique figura
usus est. Siftit εν εικονι Iehovam
ανδρωπομορφον, immani statura
cunctis terrarum incolis conspicien-
dum, herois instar strictum gladium
manu tenentem, et regis ducisque
more populum suum praeunte
cf. v. 8 et 12. Haud aliter Iehova
ανδρωπινως incedit et agit Ies.
XXXIV, 5. 6. XL, 10. XLII, 13.
יהוה כנבור יצא ונר et al. Cu-
ius quidem imaginis primae lineae
iam adsunt in his locis, ubi Iehovae
tribuitur יה חזקתי, זרע כטויה
Num.

Denn seinem Volke will Jehova wieder wohl,
Macht es zur freyen Nation;
Hält hoch empor den mächt'gen Heldenarm

10.

Zum

Num. XI, 23. Deut. VII, 19. etc. — זרוע נשקת *denudavit brachium*; consequens pro antecedenti: כסה זרוע *exseruit, porrexit, elevavit manum* ad illustre virium suarum specimen edendum. Namque Orientalium ampla laxaque vestis, extenta sursumque erecta manu, facile reiicebatur, ut nudum exiret brachium. (Arabes ac praecipue eorum principes, tunicarum fluentium manicas solutas easque longissimas, ut humi serpant, hodieum amare ter quaterque testatur d'Arvieux T. III. p. 8. 12. 287. v. et Wood, The Ruins of Balbec Tab. IX. XII. XXI.) In primis autem militi erat laudi, uti veste distincta nomine εξωμίδος, quae quidem, ut Suidae verbis utar, σημαίνει χιτώνα ελευθεριον ουκ επισκεπαζοντα τους βραχιονας, ευτελη. Tali brevi et substricta tunica circa humeros desinente indutus homo dicitur Hebraeis זרועת (nisi potius est: *extractus, lectus in militiam*) et Aquilae Ies. XV, 4. εξωμος *brachius ad humeros usque nudatus, ad rem gerendam accinctus ac paratus*. Contra vero convitiis petebatur is, qui in castris vestitus erat tunica, quam Iosephus appellat χειροδετον i. e. quae

χειροδετους, manicas habet; alias dicta χειροδωτος χιτων cf. Virg. Aen. IX, 616. ibique Heyne, et Rosenmüll. ad Ies. XV, 4. Quapropter si Poëta per ανδρωποποιαν dicit, Iehovam denudatum atque expeditum habere brachium, exornat imaginem fortissimi herois, qui pugnae aptus atque intentus elata manu vibrat enses. Prosaicum erat: Idoneum paratumque ad auxilium ferendum Iehova se praestat. Sed Noster quam graphice! — Voci זרוע praeter notionem *vis ac roboris* כח זרוע, עז, 2 Reg. XVII, 36. etiam inesse notionem *auxilii*, pro-

bat analogia arabici *عَضَدٌ* *brachium; socius, adiutor* a rad. *عَضَد* III. *adiuvit, opem tulit* Gol. Lex. 1595. Coran. XVIII, 49. Deinde extat et locus ap. Ies. IX, 19, ubi זרוע respondet *τρωρε* in loco parallel. Ier. XIX, 9. nec aliter Ies. XXXIII, 2. Denique in nostro versu ei accinit posterioris membri *ישועה* 1) *liberatio, salutis restitutio* 2) *causa salutis reparatae: auxilium et victoria* 3) *causa huius: vis auxiliandi et vincendi* Ex. XIV, 13. Ies. XXVI, 1. LIX, 17. et h. l. — קדש *puritas, sanctitas* a rad. *קדש* *purus*

B 2

יהוה את-זרוע קדשו לעיני כל-הגוים וראו כל-אפסי-ארץ את
ישועת אלהינו:

II, סורו סורו צאו משם טמא אל-תגעו צאו מתוכה הכרו, נשאי

rus fuit, omnis vitii labisque ex-
pers, adeoque קדוש de Iehova
caeteris barbararum gentium diis
opposito, est: *sanctissimus*, *omnium*
maxime venerandus, *praestantissimus*,
unicus, *sine pari* 1 Sam. II, 2. אין
קדוש כיהוה Ief. XL, 25. Psalm.
XCIX, 3, 5. 9. cf. et Michael. ad
Num. XX, 12. unde subst. est 1)
praestantia, *excellencia*, *incompara-*
bilitas, *unicitas* (ut loquar cum Scho-
lasticis) δοξα, *deiotēs* הדר, כבוד
מאית *maiestas soli Jehovae propria*
(Pf. XCVII, 12. Ezech. XXXIX, 25.
XXXVI, 20. יהלל את-שם קדשי
me summo atque unice vero
Deo posthabito alios coluere deos. Ez.
XXXVIII, 37. התקדשתי i. q.
התגדלתי *me summum*, *potentissi-*
imum atque unicum Deum manifesta-
bo; cui conforme est illud: אחזר
maiestatis meae cu-
ram habebō, iura meae praepoten-
tiae ac praestantiae vindicabo Ezech.
XXXVI, 21.) in genere: *comple-*
xus omnium virtutum, quibus Ieho-
va *anteit homines diuosque*; quarum
cum imprimis conspicua sit vis prae-
valida in regendis terrarum morta-
liumque fati; et sanctitas in distri-
buendis praemiis pariter atque poe-
nis infligendis, in specie est 2) δσ.

ναμὸς τοῦ θεοῦ, ισχυς, כח, עז,
זרוע, גבורה, *vis praevalida, sum-*
ma potentia Pf. LXXVII, 14. et 3)
ὁσιότης, sanctitas; quam dicunt
moralem Pf. LI, 13. LXXXIX, 36.
Itaque זרוע קדשו vel simpliciter
i. q. חזקה, יד גדלה Ex. XIV, 31.
Ez. XX, 34. *brachium praepotens*
i. e. virium atque auxilii specimen
insigne; vel solvi potest: זרוע אשר
נקדש בה *αποκαλυψει τον βρα-*
χιονα, εν φ' ἀγιασθησεται f. *δοξα-*
σθησεται *dabit auxilii documentum,*
quo eius maiestas ac praepotentia
glorioso illustrabitur ac longe lateque
concelebrabitur. Altera huius com-
matis pars adest etiam Pf. XCVIII,
3. qui quidem totus omnino conf.
ibi enim eadem fere dictionis et
imaginum pompa praeparatur ad-
ventus Iehovae ad iudicium exer-
cendum de populis terrarum.

V. 11. Propheta post requiem
paullo captam ipsos Hebraeos ad-
fatur cohortaturque, ut, omnibus
rite praeparatis, haud cunctanter e
solo profano gressum proferant, san-
ctamque in patriam dirigant. סורו
— transitus ad hanc propositionem
hic est: Quae cum ita sint; rebus
ab ipso Iehova sic ordinatis, vos
in hanc occasionem imminete at-
que

Zum Staunen aller Welt;
 Vom fernsten Erdenrand schaut man hieher
 Auf unsers Gottes Siegerskraft.
 Wohlauf! Herbey! entlagt dem Heidenwesen!

11.

Aus

que exite etc. מושם *exiit*, *illinc*,
ubi estis. Omnes omnino Hebraeos,
 quocumque in angulo terrarum la-
 teant, excitat, ut, ad quae Iehova
 invitaverit, ea alacriter sequantur.
 Quid obstat, quin credamus, au-
 ctorem id egisse, ut haec oratio literis
 signata, esset cyclica et ad omnes
 circumferretur? טמא vel neutrum:
 το ακαθαρτον omne, quod impu-
 rum est, quod polluit; et in specie,
 aut abstracto pro concreto posito
 (uti Esr. VI, 21. טמאת בניי הארץ):
homines impuri atque profani; vel
 mascul: τον ακαθαρτον collective
 pro: τους ακαθαρτους *ethnicos*;
 ita Syr. ܕܥܡܝܢ ܢܢ ܢܢ ܢܢ
immundos ne tangatis. Namque
 constat inter omnes, voces טמאים,
 רשעים, רשעים fuisse solennes, qui-
 bus Hebraei notarent exteras natio-
 nes, quas idololatrica eaque scele-
 sta ac nefaria scortatione quasi con-
 taminatas, ideoque ipsis, qui essent
 עם קדוש, קדוש יי abominan-
 das putabant. Quapropter locutio:
 טמא אל־הנער nil aliud sibi vult,
 nisi hoc: Solvite commercium cum
 profanis! rumpite vincula illicitae
 consuetudinis ac familiaritatis, quae

inter vos et gentem idololatricam,
 cui hucusque admixti fuistis, inter-
 cedit; abhinc enim iterum vos li-
 cet atque oportet vivere *κατα νομον*.
 מושם respondet τω מושם, et est
 elliptice pro: מן הארץ seu מתוך
 הזרה *ex mesou autης* sc. ηης Βαβυ-
 λωνος. הברו eiusdem formae est
 הזכו Ies. I, 16. aut Niph. aut Hithp.
 pro התברו i. q. התקדשו Lev. XI,
 44. 1 Sam. XXI, 5. *lustrate, conse-
 crate vos ad normam leviticam*,
 nempe iciuniis, precibus, lavatio-
 nibus etc. Lev. XIV, 8. 9. 47. Nam-
 que omnes, qui impuritate levitica
 polluti erant, castra sequi et in iis
 pernoctare non poterant. Ier. VI, 4.
 XXI, 7. LI, 27. 28. Ez. XXI, 26-
 28. Deut. XXIII, 10-15. et Mi-
 chael. Mos. Recht §. 182. quoniam
 nempe Iehovam in auxilio ferendo
 ducisque munere fungendo sibi met
 ipsis propiorem ac praesentem pu-
 tabant, quem ut ne minima qui-
 dem impuritate offenderent atque
 ita rem capitalem evitarent, in sum-
 mam vertebant religionem. Quo-
 circa et hic propheta suos admonet,
 ut hos lustrationum ritus, de qui-
 bus observandis sine dubio remife-
 rant,

B 3

כשאי כלי יהודה: כי לא בחפזן הצאו ובמנוסדה לא תלכות. 12.
כי-הלך לפניכם יהוה ומאספכם אלהי ישראל:

הנה

rant, vigilanter exsequerentur indeque certiore spem favoris auxiliique divini haurirent, לבקש מאלהים דרך ישראל, uti Esra in eadem re versans ait c. VIII, 21. — כלי omne, quo utimur, quod usu atteritur, *utensilia*; quae quidem sunt 1) *vasa*, *σκευη*, *supellex*. 2) *vestimenta*, *habitus*, *κοσμος*, *σχημα*, omnis apparatus, qui cuidam vitae generi inseruit Zach. XI, 15. Pl. LXXI, 22. unde 3) *arma telaeque* et omnis apparatus bellicus militi necessarius כלי מלחמה 1 Sam. XVII, 54. iud. XVIII, 11. et absolute כלים *arma* 1 Sam. XIV, 1. 6. 7. XVI, 21. ubi כלים est *armiger*, *satelles*; itaque h. l. כשאי כלי יי sunt: *satellites Iehovae*, omnes, qui eius castra sequuntur, illo duce stipendia faciunt. Etenim eum Iehovae imperatoris, שר צבא, partes essent datae, etiam omnes eum colentes ac sequentes iure dicuntur στρατευομενοι αυτου (sic et Paulus Timotheum in ep. II. c. 2, v. 3. appellat *καλον στρατιωτην Ιησου Χρ.*) Nec hoc iniuria h. l.; nam agmina peregrinantium per deserta Asiae et Africae militari ordine, disciplina et armatura instructa, aut praesidio cohortis militum contra praedones

defensa progrediantur necesse est; id quod centies legitur in itinerariis.

V. 12. Ordinario sententiarum progressu auctor meminit facti huic praesenti ad finis Exod. XII, 31. sq. simulque fere prius, quam ex eadem recordatione in aliorum animis metus enasceretur, eum (per *προληψιν*) suffocare studet, dum confidenter affirmat, providam Iehovae curam atque tutelam hoc ipso tempore tam singularem esse atque conspicuam, ut periculorum ne suspicioni quidem ullus detur locus. — כי לא רנו. Sententiarum nexus hic est: "Nolite metuere, ne, uti olim maiöribus vestris ex Aegypto demigrantibus, sic nobis hodie quoque propter infesta hostium signa undique imminentia, tempus atque opportunitas ad omnes res obeuntibus necessarias rite praeparandas et ad omnes ritus lege praeceptos religiose abundas, defutura sit. Minime quidem! nam Cyrus, auctore Deo, nobis viam ingredientibus indulget; Iehova ipsius itineris socius, dux tutorque adest; ac postremo omne belli periculum, quod forte nos Palaestinae fines intrantes terrere posset, subito evanescit, dummodo recordemur oraculorum antiquitate sanctorum,

Aus ihrem Land, aus ihrem Kreis hinweg!
 Es weihe sich, wer dem Panier Jehova's folgen will!
 Denn euer Aufbruch soll diesmal nicht übereilt,
 Eu'r Zug nicht furchtsam-flüchtig seyn;
 Indem Jehova selbst des Heeres Vorderreihen führt,
 Und Israels Allmächtiger des Zuges End' umschliesst.

12.

„Nun

florum, quae monent atque praedicunt, hisce temporibus fore, ut hostilis vicinarum gentium multitudo ad saniolem redeat mentem, et nobiscum amicitia ac foedere coniuncta unum eundemque Iehovam religioso cultu prosequatur." Hic videtur esse fons, e quo Auctor illam dicendi materiam hausit ac depromsit, quam inde ab hoc versu usque ad finem capituli sequentis suo consilio perquam accommodate efformat, et habitus ornatusque varietate egregie insignit atque decorat. — תרכתן — לא neque enim praecipitantes (תחפזו sic et Ex. XII, 11. de Israelitis praecipitantibus ex Aegypto fugam) viam inibiis, neque raptim in ea profugietis. Esra c. VII, 9. se a Babilonia in Palaestinam tendentem quatuor menses (lunares) consumpsisse narrat. Idcirco actum fuisset de Hebraeis, si ipsis ad parandum viatum aliasque res iturus per Arabiae loca sterilia et inculta necessarias, fat temporis haud esset datum. Prae-

terea, cum haec deserta peragran-tes semper angat timor, necubi praedonum turmae ex insidiis pro-siliant irruantque, (Esr. VIII, 22. 31.) Propheta, ne sui hos iusto plus reformident, prudenter addit: Iehova vos ubiis (a fronte et a ter-go, prouti res flagitat, Ex. XIII, 21. 22. XIV, 19.) cinget ac tutabitur Num. X, 25. Deut. XXXII, 10. Ies. LVIII, 8. Notio verbi תסא agmen claudere vel repetenda a ra-dicum cognatarum תסא, תסא, et תסא significatione finiendi; vel est metaphorica, a re messoria, ubi quidem ii, qui messores pone se-quebantur et omnia istorum mani-bus elapsa in fasciculos colligebant, ne quid periret, dicebantur תסא Ruth. II, 7. Ier. IX, 21. Hinc et ea militum cohors, quae iussu im-peratoris agmen gravi tractu sese provolvens sequebatur, vocari so-lebat תסא Num. X, 25. Ios. VI, 9. 13. (Graecis οπισθοφυλακες Cy-rop. V, 2, 1. ουραγοντες, εσχατοι πασων των παρεμβαλων LXX.) propter-

הנה ישכיל עבדי ורום ונשא וגבר מאד: כאשר שמור עליך
 13. 14.

propterea quod his quoque praeceptum erat, ut viderent, ne disfluere aut *detrimenti quid caperet* agmen extremum. Poëta igitur, dum asserit hoc officio Iehovam perfungi, nobis eius praesidium ac tutelam oculis quasi adspiciendi copiam facit. Eadem vis *tutandi* inest huic verbo Pf. XXVII, 10. et alibi.

V. 13. Quis est, qui, ne dicam prophetæ, sed cuique bono civi possit ignoscere, si suos medio in itinere relinqueret, nil curans, an illi natale solum tuto ac feliciter tacturi, atque exoptatos penates laetum visuri sint lumine? Quid enim? Noster, cui propositum erat, ut cives ad patriam repetendam concitaret, nonne a scopo longe aberrasset, nisi addidisset, eos in Palaestinam reduces summam securitatem, pacem, gloriam, omnique generis felicitatem manere? Ut taceam, quod graviter violasset morem ac fere legem vetustiorum prophetarum, qui hunc locum tractantes nunquam operi coronam imponunt, nisi prius renascentis reipublicæ statum quam felicissimum atque exoptatissimum decantarent. v. Eichh. Eial. in's A. T. t. III. p. 12. 22. Quocirca Noster quoque abhinc totus in eo est, ut huic, in qua quidem rei cardo vertitur, officiorum parti satisfaciatur. Sed va-

riandæ orationis ponderisque addendi causa totam rem in foro nobis spectantibus (*δραματικῶς*) peragi iubet. Scena hæc est: Iehova, rex regum ac summus terrarum iudex, (Ies. III, 13. Pf. IX, 5-9, XCVI, 13. etc.) cum suos Israelitas ad patriæ fines reduxisset, in tribunali confidet, vicinos populos (*τα περι την Ιουδαίαν εθνη* Ioseph.) eorumque reges convocat (uti Mich. 1, 2. Ies. XXXIV, 1. XLI, 1. Pf. LXXXII.) iisque omnibus demonstrat Hebræum (cogita unum a caeteris ablegatum) simulque declarat, se nunc eum in iuris, libertatis, fortunarumque suarum salutem restituere, tantisque opum, auctoritatis ac gloriæ incrementis augere, ut in posterum penes eum sit rerum summa atque viciniæ principatus. Quo edicto, caeteri terrore percussi, quid dicant agantve nesciunt (*קסצו פיהם*). Namque, in hac ambiguitate aut erat pereundum aut interveniendum Iehovæ eiusque populo. Ies. LX, 12. Quare tandem unus ex illis principibus confurgit, et, profelyti partes agens agnoscit unicum Iehovæ maiestatem etc. v. argumentum. Quo explicandi modo posito ac comprobato, nil novi atque insolentis, si sententiarum summam spectamus, in hoc oraculo restabit. Etenim Noster

„Heil meinem Vielgetreuen! 13.
 „Nun sey er gros und hehr und über alle hochehaben!
 „Mag immerhin die Menge da vor dir zusammenschau-
 dern
 („So ganz, so beyspiellos entstellt ist seine Menschen-
 form,
 „Sein Anblick — wo ist seines Gleichen?)
 „Nur

Noster nil agit, nisi ut, quae et ipse et reliqui Prophetæ hac de re antea universe ac paullo obscurius monuissent ac divinaissent, ea nunc huius orationis consilio horumque temporum rationi prudentissime obsecutus data opera speciatim illustret, proptereaque, *cur et quomodo* haec omnia ita eventura sint, dilucide exponat. Sed redeamus ad v. 13. ubi *אֵלֶיךָ* animo praefigenda est solita forma loquendi: *כֹּה אָמַר יְהוָה*. Sed, uti omnium poetarum, sic inpr. Hebraeorum prophetarum enthusiasmo quid magis consentaneum atque usitatum est, quam, simulac rei gravitas requirat, orationem scenamque subito immutare? Quid inde? auctor hic quoque, cum esset caput rei tractandum nos rapit in medium forum, ubi, omnibus iam praeparatis, statim Iehovæ iudicis maiestaticam vocem exaudimus. *יִשְׁכִּיל* *excellat!* 1 Sam. XVIII, 30. futur. pro iussivo, uti Ex. XX. Hiob. XXII,

23. etc. v. Glass. Dath. p. 314. *עֲבָדִי* *ὁ δούλος μου, ὁ σεβόμενος με, ὁ λατρευων μοι*. Israelis nomen proprium atque solenne. Sed legenti mediam huius libri partem (c. XL-LV.) sane mirum videri potest, quod oculus tam saepe ac solito plus in hanc vocem incurrat; v. Ies. XLI, 8. 9. XLII, 19. XLIII, 10. XLIV, 1. 2. 21. XLV, 4. XLVIII, 20. LIV, 17. et LIII, 11. Cuius rei ratio potest haec esse: Hebraeorum plures, qui Babylonicae vitae luxuria, mollitie atque splendore non minus, quam idololatriæ, astrologiæ etc. pompa, artibus ac voluptatibus omnes sensus suaviter afficientibus et fascinantibus, illaqueati captique erant, legum suarum severitatem et asperitatem pariter ac monotheismi simplicitatem gravitatemque hominibus incultis ac *ψυχικῶς* invisam, sensim spernere ac fallidè coeperunt (v. Ies. XLVI, 8. 12. coll. 3 et 5. ubi Propheta eos acerrime carpit et haud sine ignominiosa no-

עליך רבים כִּי־מִשַׁחַת מַאִישׁ מֵרֵאשִׁית וְהֵאָרוּ וְהֵאָרוּ מִכְּנֵי אָדָם: כֵּן יִזַּח 15. גֵּוִים

ta compellat פְּשָׁעִים et אֲכִירֵי־לֵב הַרְחוֹקִים מִצְדָּקָה, *qui spiritus contra Iehovam ferocientes gerunt et ab eius salutifera religione abalienati sunt*; adde c. XLVII, 9-15. et XLVIII, 12.). Quos ut ex hac Circes insula evocet et cum caeteris, qui mutationem nondum subierant, Sirenarum scopulos tuto praetervehat, omni virium nervorumque contentione iis, quam vanus, absurdus ac perniciosus divorum sit cultus, argumentis ex ipsa rei natura petitis comprobare, eos ad praesens tempus, quo spes auxilii divini tam lacte adfulgeat, attentos reddere, ac denique iis beneficia, merita, promissa et grandia Iehovae facta in mentem revocare annititur e. g. Ief. XL, 12-31. XLI, 5-7. XLIII, 11-19. XLIV, 6-21. XLV, 1-8. XLVI, 1-7. 13. Et huc pertinent voces caritatis: עֵבֶר, מֵרֵאשִׁית, קִדְשֵׁי יַחֲרֵי יְחֵרָה, quibus Hebraeos tam saepe ac blande appellat, partim ut fidos ac sobrios Iehovae cultores a caeteris bene et honorifice distinguat, eosque ad amorem et obsequium suo Deo, optimo ac benignissimo patrono, porro fideliter praestandum excitet; partim ut apostatas tacite reprehendat eosque accuset contumacis atque ingratae mentis in Iehovam, qui inconcussa et paterna caritate eos adhuc am-

plectatur Ief. XLII, 19. sq. (eadem fere ratio est, cur Petrus Act. III, 25. Iudaeos vocet *ἰσῦος τῶν περὶ τῶν σκηνῶν* sc. ut eos moneat, ne beneficia a vatribus promissa et ad ipsos proxime pertinentia vili pendant.) Nostro loco intelligenda est illa *bona et incorrupta pars Hebraeorum*, quae Iehovae constanter addicta sub eius auspiciis nunc repetit patriam, — מֵאֵר — יְרוּם in altum ac sublime folium *evectus reliquos omnes longe supereminet volo*. Commentarii loco esse videtur, quod memoriae proditum est 2 Reg. XXV, 27-29. אֵוִיל מֵרֵדךְ מִלֶּךְ בָּבֶל. כִּשְׁמֵת אֶת־רֵאשִׁית יְהוֹיָכִן מִלֶּךְ יְהוּדָה מִבֵּית כְּלָא: וַיִּדְבֹר אֹתָם מִבֵּית וְיָתֵן אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמַּלְכִּים אֲשֶׁר אֹתָם וְגו'. Eodem modo Iehova Hebraecum tractare in hoc regum confessu fingitur.

V. 14. Iehova pergit edicere sententiam, qua Hebraecum poenis hucusque perpessus absolvit, eique vires, fortunas et opes caeteris populis regibusque stupendas attribuit. אֲשֶׁר עַתָּה תִּשְׁמָעוּ, *αὐδῶς* huic in apodosis respondet כֵּן עֲוֹנוֹ v. 15. Tertium comparationis est *το stupefcere*. Quo magis te cadentem obstupuerunt, eo magis te surgentem nunc stupebunt. Haec comparatio autem est instituta, ut gravior sit

„Nur destomehr soll sich der Völkerhaufe wundern! 14.
 „Es soll die Fürstenschaft ihn stumm und starr anblicken!
 „Denn

sit oppositio, sicuti Ier. V, 19. Ex. I, 11. Deut. XXVIII, 63. De verbo מַשׂוּ , quod metaphorice ac specialiter significat *stuporem* cum gaudio atque ludibrio commixtum, quem subita et horrifona civitatis cuiusdam ruina vicinis gentibus incutit (Ier. XVIII, 16. Ez. XXVII, 35. 1 Reg. IX, 8.) plura v. ap. Martini in comment. ad h. l. — עַל־יְהוָה . Iehova, postquam caput decreti de Hebraeo in salutem gloriose restituendo v. 13. generaliter edixerat, nunc speciatim Hebraeum adstantem ita affatur: *Quantopere gentium multitudo hucusque horruit calamitatem miseriamque tuam* — hic suspitium quasi de pectore trahens ad circumstantem turbam lumina convertit et in parenthesi addit: *taliter foedatus atque destructus erat, ut hominibus propemodum abfimilis factus esset* — tunc pergit in tertia, haud aliter ac si oblivisceretur oculos et orationem ad Hebraeum revocare. Quo facto, sane nullum restabit dubium, quin voculam עַל־יְהוָה cum suffixo sec. perf. genuinam iudicemus. Huc accedit primo quod, si hanc lectionem tuemur, structura verborum impeditior est ac difficilior; quam ut laevigaret, lector quidam aut interpres aut li-

brarius male sedulam admovit manum et pro עַל־יְהוָה pinxit vel vertit עַל־יְהוָה . Deinde haud facile est visum, quomodo vel e reliqua verborum ac sententiarum serie, vel e forma literae עַל־יְהוָה temporis aut librorum incuria corrupta, enasci potuerit עַל־יְהוָה ; id quod vice contraria statim illucescit. Hinc hodie recte factum videtur, ut lectio vulgaris cuncta fere suffragia ferret, et alteri rariori suapte vi palmam praeriperet. Huius tamen vel auctores vel patroni sunt Syrus, Chaldaeus, et Kennic. 224. primo 766. quorum ob parvum numerum frontem paullulum corrugavit Michaelis Orient. u. Exeg. Bibl. t. XIV, p. 166. — עַל־יְהוָה sunt iidem, qui v. 15 et c. LIII, 11. 12. diserte nominantur; sc. omnes populi regesque ante Iehovae tribunal congregati. — עַל־יְהוָה Iehova Hebraei et carcere modo ducti, verberum cicatricibus notati et in tetro rei squalore adstantis miserabili adpectu permotus, cum poenitentiae ac commiserationis quodam sensu oculos ab illo avertit, ac deplorat apud caeteros ejus tristitia fata. Nescio, an hic auctoris nostri sagax et perpolitum ingenium recte mirari soleo, quod et Iehovam hanc suam mentem tam decenter

דוים רבים עליו יקפצו מלכים פיהב כי אשר לא ספר להם
 ראו ואשר לא שמעו התברכנו:
 מי האמין לשמעתכו וזרוע יהיה על-מי כגלתה: ויעל
 ביונק

Cap.
LIII,
I. 2.

ac commodè declarare, et Hebraeum ex hac ipsa declaratione velut obiter facta, summum solatium haurire iusserit. Etenim poenitentia ac miseratione est certissimum red-euntis gratiae ac favoris divini signum; quem ut Hebraeis magis magisque persuadeat, quamque vel minimam arripit occasionem. כן
fic, taliter; (Pf. LXV, 10. CXXVIII, 4.) rite iungitur participio aut Ho-phal. מְשַׁחַת (Kennic. cod. 612 habet: מְשַׁחַת,) aut Pyal. מְשַׁחַת. Sed dubius haereo, an adverbium eodem modo praeponi possit substantivo מְשַׁחַת (vel ad formam מרמס v. Martini ad h. l. vel per syncopen ex מְשַׁחַת ut משרת ex משרתה v. Sim. Lex. ed. Eichorn.) Forsitan autem tunc erit adiectivum: *Talis destructio* (taliter destructum quid) *a caeteris hominibus aliena, est eius forma.* Singularis notatuque digna videtur huius loci versio hispanica: *Como te abomináran muchos (en tanta manera fue desfigurado de los hombres [per homines?] su parecer, y su hermosura de los hijos de los hombres) Ansi salpicará etc.* Alexandrinus eadem praecipitantia, cuius paullo ante alii accusandi erant, auctoris verba emendavit et scripsit:

το εidos σου και η δοξα σου κ. τ. λ. Allegoria demta, sententiam habemus: Nulla alia gens unquam ita graviter afflicta ac prope deleta est, quam Hebraea.

V. 15. כזה a יזה (quocum conferre solent arab. *exflire*) *trémulo motu corripit.* Nec inepte coniungitur cum פִּי *obmutescere.* Namque fit ex varietate ac disparili humanae naturae indole, ut eadem alii aliter afficiantur, eiusque affectionis longe diversa sibi que saepe contraria dent signa ac documenta. Nonne enim hic novo quodam atque inopinato vel spectaculo vel nuntio summpere commotus exsilit et quasi in fugam sese abripere vult? ille vero, qui tamen eandem rem percepit, nonne suo loco affixus haeret, stupet, ac loqui aut oblitus aut nescius est? Atque ita haec duo opposita continent ac depingunt omnem omnium hominum affectum stuporis et admirationis. Iam vero dubito, multos applausuros esse quaerenti subtile et acutum Poetae iudicium in eo, quod characterem levitatis plebiculae, gravitatis autem principibus tribuerit. Sed haec omnia nonnisi nugae iuveniles erunt, ubi ex Philologis au-

div-

„Denn was sie nie von ferne ahneten — das sey!

„Was ihnen in den Sinn nie kam — das zeige sich!”

“Wer sollte dem, was wir erfahren, glauben?

Cap.
LIII, 1.

„Wer sah Jehova's Macht noch je in solchem Licht? —

„Da

diverimus, verba עָלֵינוּ עָרַב, עָרַב
הָרַל, חֲסִיךְ חֲנֹנֵה, פָּחַד, רָגַז, גָּלַל
הָרַל, חֲסִיךְ חֲנֹנֵה, פָּחַד, רָגַז, גָּלַל
et nostrum
יהוה fere omnes omnino animi per-
turbationes, in quibus homines ἐξ
ἰσχυρῶν ἐνοῶν videntur, significare. —
Τῷ ἁποδοκίματον ἀσφραγιστέον ἐστίν:
ut i. 19. (אמר) uti Hiob. XXII, 19. (אמר)
irridet in hunc modum; Ies.
XIV, 8. שמחו gaudent (ac dicunt)
c. XXXIII, 18. יהנה לך recorda-
beris (et dices) c. XIV, 16. יהברכו
intuentes exclamabunt; sic et h. l.
ita ut verbum cogitandi quasi κατὰ
συνεψιν comprehendat verbum
dicendi. Sed, quod ipse Poëta iam
e scena recessit, nec eum dialogi con-
tinuam seriem suis intermixtis vo-
cibus disrumpere decuit, propterea
hoc verbum dicendi recte omisit.

Cap. LIII.

Postquam Iehova causam Hebraei praeter omnium opinionem tam gloriose ac mirabiliter deciderat, istorum regulatorum seu phylarcharum quidam (cogitemus Moabitam) prodit, et civium socio-rumque nomine orationem agit, cu-

ius summa haec esse videtur: *Iehova summus ac validissimus est Deus; id quod hodie ex fatis Hebraei luculenter elucet. Quapropter nos, qui vitae idololatricae ac scelestae et ipsi semper rei fuimus, et Hebraeum a Iehova abalienatum eius reum fecimus, maxima culpa premit. Sed cum Iehovae hunc unum tot tantisque poenis affligere placuerit, ut pro nobis omnibus satisfecisse videretur: sperare licet, nos animadversionis expertes novae salutis participes fore, et Hebraeum praemia suis meritis digna relaturum esse.* Reliqua ornant et amplificanc orationem. De via, qua auctor ad illum rei proponendae modum pervenerit, pluribus disputatum est in Excurs. I.

V. 1. De quibus proximo versu dictum erat: *Quod iis plane novum atque inauditum est, id eveniet; hi nunc respondent: Sane inaudita ac creditu difficilia nobis haec omnia sunt.* Nam v. 8. ipsis certam fuisse spem, Hebraeos penitus excisos atque deletos fore, libere confitentur. Quapropter illa inopina ac subita hebraeae sortis iminutio oratorem nostrum tantopere percellit,

כיוצק לפניו וכשרש מארץ צורה לא תאר לו ולא הדר וכראהו
 ולא-מראה וכחמדהו: כבוה וחדל אישים איש מכאבות וידוע 3.
 חלי

lit, ut per iteratas *egrotationibus* stuporis et admirationis sensus effundat. — שמורה uti multis aliis locis est passivè: *omne, quod auditur, fama, nuntius allatus* e. c. Num. XIV, 15. Ier. X, 22. XLIX, 23. LI, 46. Ez. VII, 26. *αγγελία, φημη, αμση* Matth. IV, 24. sic et h. l. *res modo audita* h. e. sententia divina paullo ante patefacta. Assentitur Martini resolvens: *שמורה אשר* שמעתי מאת יהוה. Pluralis adest, quoniam orator simul pro reliquis verba facit. Suffixi intransitive positi exempla prostant Ier. XXVI, 12. *שמעתי* quae nobis facta sunt Iob XXIII, 1. *ידי* manus mihi illata et al. — כנל תה (a גל ה ar. جلى nitidavit; *velo detracto fecit nitere; emicavit*) *απενκαλυψεη* cum emphasi quadam: *Vis ac maiestas Iehovae cuius tandem ita clare illuxit, (ut hodie nobis?)* Sic Rom. I, 20. *καθ'οςεαυται* (clarissime terni potest) *η δυναμεις η θεοτης τ. θεου*. Nostro praeterea affinis est: Ies. XL, 5. Integra et vulgaris locutio erat: *מי חזה כבוד יהוה לאנחנו* מי חזה כבוד הוה. Sensus: Quo insolentius est hoc factum, quoque magis haec repentina rerum hebraearum conversio fidem nostram excedere videtur: eo illustrior atque insignior conspicitur maiestas

ac praepotentia Iehovae, ita ut nullum dubium possit superesse, quin is verus adeoque omnibus timendus et colendus sit Deus; cf. Ies. LXIV, 2. 3. LXVI, 5. 6. 12-16.

V. 2. Quo magis Iehovae vis, quae Hebraeum ad altissimum gloriae honorisque gradum eveclura sit, animadvertatur; quam depressa atque humilis eius conditio ad hunc diem usque sit, magna cum commiseratione enarrat. *ייעל* sc. *ישראל עבד יי*. At cum ipse adstaret, oculis et digito eum monstrare sat erat. — כיוצק. Israel ex Aegypto in Canaan transgressus admodum belle comparatur plantae seu arbori juvenili a Iehova in solum magis subactum atque irriguum insertae 2 Sam. VII, 10. Ier. II, 21. Pl. LXXX, 9. sq. Hanc autem (sic allegoria continuatur), cum in amplam largamque proceritatem excrevisset, Eurus pestilens ita exulit, ut nihil superstes esset, nisi radix germinans, cuius in terram aridam et infaustam transplantatae lente enascens stirps vix eo invaluit, ut sola caelesti ope pluvioque rore adiuta emergeret humique serperet Ez. XIX, 10-13. Hof. XIV, 6. 7. et h. l. Eadem imagine utitur Liv. Hist. VI, 1. *urbs ab secunda origine, velut ab stirpibus lactius feraciusque*

„Da schleicht er hin — ein Pflanzenkeim vom Him- 2.
melsthau ernährt,
„Ein Wurzelsproß, ohn' allen Erdenfaß;
„Kein Ansehn, keine Blüt' an ihm, die unser Auge
reizte,
„Kein Auffenglanz — daßs er uns lieblich deuchte!
„Verachtet und von aller Welt verstoßen — 3.
„Zer-

cuiusque renata. — לפניו *ενοχτιου*
ενοχου sc. יהוה *יהוה* cuius nomen ver-
su proximo aderat. לפניו *י* au-
tem est: *Praesente et intuente Ieho-
va*; qui quidem ex antiquitatis opi-
nione, ubi praesens est atque in-
tuetur, vel *reprobat et punit* (unde
locutio: *לרעה שם* Jerem.
XLIV, 11.) vel *approbat et iuvat*
2 Chron. XIV, 4. etc. quod quidem
adiumentum ex membrorum paral-
lelismo (antithetico) et reliquarum
sententiarum nexu h. l. erit *ros*,
quem putant caelitus delapsum; at-
que ita nostro conformis erit Hof.
XIV, 6, ubi Iehova ait: *אהיה כטל*
לישראל, cf. et Hof. VI, 2. 3.
Quo posito vertendum erit: *Succre-
scit instar surculi solo caelesti rore*
irrigati; cui scite opponitur *כשרש*
מארץ צרה. Eandem membro-
rum indolem habemus 2 Reg. XIX,
31. etc. v. Lowth's vorl. Abhandl.
p. 21. sq. ed. Kopp. Itaque hic
versus laudes v. 1. Iehovae datas
amplificat hoc modo: Solus Iehova

erat, qui Hebraeum prostratum ser-
varet eique vires ad vitam susten-
tandam caelitus quasi instillaret,
quanquam omnes fere terrarum po-
puli, ut eum radicitus evellerent at-
que exsuirarent, coniuraverant.
Seu: Solo adiuvente Iehova omnes
a gentibus contra eum concitatas
turbas sustinuit vicique. Vereor
tamen, ne huic periphrasi iusto plu-
ra insint. Quamobrem haud reti-
cenda nec sua simplicitatis atque
concinnitatis laude privanda est ea
interpretatio, cui לפניו est: *Solus*
secum, privatim, i. q. לכדו vel
בלט *clanculo, seorsim*, q. e. h. l.
nemine animadvertente et opitulante
(nisi Iehova); ita ut opponatur iis
plantarum generibus, quae ab ho-
minibus coluntur et multa aqua ir-
rigantur. Cui quidem interpreta-
tioni alterum membrum amice fa-
vet. — כחמדהו — לא et ipsa ver-
ba et eorum coniugatio suadet, ut
Hebraeum habitu squalido et lu-
ctuoso praesentem fingamus.

חלי וכמסתו פנים ממו כבוה ורא השבכהו: אכן חליו הוה 4.
נשא

V. 3. Quod modo per imaginem, id nun magis proprie ac graviter dicitur. — כבוה (הוה) וחרל אישים. Verbi חרל retinemus vim hebraicam: cessare, deficere, cavere; nec eius connexus cum accus. rei insolens est v. Iud. IX, 9. Hiob. III, 17. חדרו רנו *abstinent a iremore, carent pavore*; sic et h. l. *caret hominibus eorumque ope, solitarii ac desertus est* i. q. רחק מישע Hiob. V, 4. Potest tamen etiam simpliciter passive sumi (uti כחד Hiob. XV, 18. cf. et Glaff. Dath. p. 245.): *Destitutus ac derelictus est quoad homines* = ab hominibus חדרל cf. arab. *خدرل desertus fuit*. Sic Hiob. XIX, 14. ubi eadem arabica notio procul dubio praevalet. Neque, credo, sensui aesthetico vis illata erit, si versionem ad ea, quae dicta sunt ita conformamus: Da steht er tiefverachtet, und von aller Menschenhülfe entblößt. Seu: Nichtswürdig, wie er scheint, nimmt sich seiner niemand an (sed solus Iehova eum tuetur ac promovet). Video tamen Paulum (phil. Clavis, Iesaias p. 369.), quod pluralis אישים pro אנשים infolentior sit (duo tantum praeter h. l. adsunt exempla Pf. CXXI, 4. Prov. VIII, 4.), propterea vertere malle: *Derelictus a viribus*. Alii aliter. — מכאבות a

כאב ar. *كأب vulnerari* (Hiph. facio, ut al. vulneretur, *vulnere* Hiob. V, 18. Ez. XXVIII, 24.) *lurorem contrahere*; hinc nomen *luror plagae, vulnus forsan confesescens, crusta iam obductum*; cui opponitur חרל a חלה ar. *حلي crudus fuit*, pecul. de vulneribus, *crudum fuit vulnus*; hinc subst. חרלי *vulnus crudum, recens* in spec. feutica inlicitum (sic Arabes *حالتة* *percussi eum feutica* v. Michael. in suppl. ad vocem *חרלה* ad vocem *بالسوط*). Sed h. l. sunt synonyma. Est igitur *איש מכאבות חרלי* i. q. *homo graviter vulneratus*; in illo alterum subst. est pro adiect. solito Hebraeorum more, e. g. Prov. VI, 12. *איש עין* 2 Theff. II, 3. *αμαρτωλος της αμαρτίας* i. q. *αμαρτωλος*. Ies. LV, 7. etc. Paulus l. l. vertit *חרלי* *infamis ex morbo*. Lowth et Koppe cogitant etiam hominem leprae morbo notatum; sed, si cum aliis in aliam viam abire licet, et verborum delectus et orationis continua series nos monere videtur, ut fingamus Hebraeum a Iehova, in priore iudicio sub initium exsillii habito, cuius clara mentio fit v. 7 et 8., multis flagellorum ac feuticarum plagis affectum et dilaceratum, quarum notae ac vibices nondum evanuerant. — *ipsum adhuc deformi-*

- „Zergeiffelt und mit Wundenmahlen tief bezeichnet
 „Verhüllt er sich in seine Scham;
 „Des Mitleids und der Achtung Blick fällt nicht auf
 ihn.
 „O warlich! es war unsre Schuldenlast, die auf ihn ruhte, 4.

formitatis suae adeo pudet, ut velamento se tegere cupidus videatur. Homines miseri atque infelices, quippe qui a Deo propter peccata taliter punitos ac notatos se putarent, pudoris causa velare caput solebant Ier. LI, 51. 2 Sam. XV, 30. Esth. VI, 12. VII, 8. et al. פנים האיר פנים opponitur פנים *fulgidis, claris, laetis luminibus circumspicere more eius, qui nil mali sibi confcius est Ier. LIX, 2. Illam vero ignominiae et pudoris conditionem prophetae Israelitis saepissime minantur et obiciunt e. c. Ier. XLIV, 12. Ez. V, 15. XXXIV, 29. XXXVI, 6. 15. Sententia simplex est: Populus hebraeus a Babyloniis tam duro atque ignominioso iugo pressus et attritus est, ut ad hunc diem usque pro nihilo habendus nec ulla attentione dignus videatur.*

V. 4. En! solvitur nodus. *Hebraeus hanc immensam poenarum tulit molem, quoniam nostram omnium culpa in eum erat congesta. Quapropter abhinc sperare licet, nos quoque in gratiam Iehovae esse receptos et nobis inde magnam salutem expectari*

„Ja,
*posse. Sic enim Iehovae placuit, ut hic unus nos omnes expiaret, malaque debita a nobis averruncaret v. 4-6. Hoc est caput orationis; per episodium autem deinde v. 7-9. orator aerumnarum gravitatem, quibus Hebraei auctore Iehova pressi fuerint, et ipforum ac Babyloniolorum iniuriam, qua eos tractarint, sincero ex animo deflet. Denique v. 10. redit ad illorum absolutionem et ipforum expiationem. — אכן nunc re altius perspecta et consilio Iehovae detecto est in aprico, illum pro nobis quoque poenas subiisse. חליבוי spec. pro genere: Mala nobis perferenda; vel: a nobis profecta, quorum nos auctores sumus. Idem valet de מואביבוי (nominat. absol.) Vulnus nempe dicit pro poenis, ut sibi constet in allegoria supra inchoata. — ומוענה — ראחנה. Quoties hunc locum lego perlegoque, toties scrupulus ab aliquo errore, credo, inductus, me premit; de quo ut dicam, exordiamur ab ovo. אשב ar. حساب computavit, rationes iniiit 2 Reg. XII, 16. Hinc I) in genere: cogitavit, ani
 D
 ma*

בשא ומכאבנו סבלם ואנחנו חשבנוהו בגוע מכה אלהים ומעשה:
והוא

mo molitus, machinatus est; cum
אר, על et ל Ier. XLIX, 20. 30.
Gen. L, 20. II) in specie: *imputavit; reputavit, aestimavit, habuit*
al. pro aliquo vel in bonam partem
1) *magni fecit, in pretio habuit* Ies.
XIII, 17. Mal. III, 18. vel in ma-
lam partem 2) *parvi aestimavit, cu-
ram non habuit*, Castelli in Lex. Hep-
tagl. — Signif. I. nobis prodesse
non poterit, nisi statuamus, ver-
bum חשבכ adesse in sensu praegnan-
ti pro: חשבנו וכתבנוהו seu לתת
חשבנו להגיע i. q. אתו לנגוע
אתו כירד אלהים I Sam. XVIII, 25.
nosmet autem ipsi fueramus, qui in
eum mala fraude et callidis consiliis
has poenas divinas concitavimus; adeo-
que idem esset ac si dixisset cum
veteribus Hebraeis: ואנחנו כהיה
ואנחנו חשבנו וכתבנוהו Num.
XXXIII, 55. Ios. XXIII, 13. Qua
in confessione orator respiceret il-
lud stratagemata, quo inde a Bilea-
mo (Num. XXV, 1. 2. XXXI, 16.
Ioseph. Antiquit. IV, 6, 6.) τα νε-
γιζ εδνη et inpr. Moabitae ac Mi-
dianitae ad firmissimas columnas
reipublicae hebraeae conquassandas
tribuuntque iunctarum nexus ner-
vosque dissolvendos et infringendos
usi fuerunt. Et hinc quoque illa
rerum perturbatio ac denique civi-
tatis ruina, quam quidem Mosis
mens sagax et provida cavere flu-

duit, neque tamen potuit Ex. XXIII,
32. Deut. VII, 2. fq. al. Et illud
idem est, quod auctor libri Iudi-
cium c. I—XVI. ex annalibus rerum
Hebraearum data opera illustrat (v.
Eichhorn. Einl. in's A. T. §. 456.),
quodque permultis aliis et factis et
dictis in poetis et historicis scrip-
tis haud raro obviis comprobatur,
v. c. Ex. XXIII, 32. 33. Num. XXV,
18. XXXIII, 55. Deut. VII, 3. 4.
Iud. II, 3. I Reg. XI, 3. 4. coll. Neh.
XIII, 26. I Reg. XVIII. XXI. Hof.
IX. Pf. CVI, 34—44. Quamquam
igitur sententia ex ista h. l. inter-
pretatione enascens omnes in se ha-
beat numeros veritatis et auctorita-
tis; tamen ne nimis e longinquo
petita et cum difficultate quadam
hic introducta videatur, admodum
vereor. — Significatum II. si in
usum vertere lubet, versio erit:
Nos habuimus eum pro punito et affli-
cto per Deum. Quae quidem sen-
tentia ne a caeterarum connexu pla-
ne abhorreat, supplendum erit:
כעבורתו aut tale quid, ut sit:
“Propter sola sua peccata ab irato
Deo iure eum castigatum putavi-
mus.” Sic Staudlin. Neue Beyträ-
ge zur Erläut. d. bibl. Proph. p. 7.
et Paulus l. l. Signif. 1) hanc ver-
sionem parit: *Atqui nos eum divini-*
tus percussum ac discruciatum magni-
facere ac venerari decebat; quoniam
ob

„Ja, unfre Strafenbürde war's, die ihn belastete:
 „Doch wähten wir, daß den Verworfenen eine Got-
 teshand

„So schimpflich-hart mishandelt und zermartert habe.
 „Nein!

ob peccata nostra has perpetiebatur
 poenas etc. Cui quidem explica-
 tioni lubentissime suffragaret, nisi
 hic quoque illa dubitatio, de qua
 infra, me invitum angeret. — De-
 nique interpretatio, quam suggerit
 signif. 2) *curam al. non habere*, cum
 multis aliis forsan haud impar ini-
 ret certamen, dummodo huic ver-
 bi notioni aut analogia aut exem-
 pla opem ferrent; sed solus est Ca-
 stelli, qui eam patrocinio suo fo-
 vet, provocans ad Ies. XIII, 17.
 At vel mihi obrepit error vel illum
 fefellit memoria; namque ibi scrip-
 tum legimus *כִּסְף־לֵבִי יַחְשְׁבֵר*.
 Quod si vero eam vim *רָפָה חֶשֶׁב*
 tribuere liceret, haud incommoda
 prodiret sententia: *At nos eum ab
 ipso Deo male notatum contempsimus
 et inhonestavimus*. Quid igitur? Ety-
 mologia dux nos deserit, sed, cum
 plerorumque versiones ad illam sen-
 tentiam accedere videantur, forsi-
 tan usum loquendi secuti sunt. Et-
 enim si quis egestate, morbis, ca-
 sibusve adversis premebatur, eum,
 quippe cui ipse Deus maledixisset
 quemque ob scelestam vitam puni-
 fisset, contemptui et interdum irri-

fioni habebant (memores simus plu-
 rium in libro Hiob ac Psalmis di-
 ctorum). Et hic est fons, unde
 fluxit iste pudoris ac poenitentiae
 sensus, qui omnes infortunio quo-
 dam multatos velamentis pannis-
 que se involvere iubebat (v. sis,
 quae citata sunt ad v. 3.) Hinc fit,
 ut: *putare aliquem a Deo castiga-
 tum et: parvi ducere ac contemne-
 re, ἠσθύνεσθαι* sint. Haec est exponen-
 di ratio, ad quam invitare viden-
 tur novissimi quoque interpretes
 Martini et Rosenmüller. Iam ve-
 ro, quo etiamnum offendor, hoc
 est: Ichova in media parte oracu-
 lorum Iesaiæ nomine insignitorum
 nusquam, si recte memini, abso-
 lute dicitur *אֱלֹהִים*. Vero igitur
 simile videtur, exsilii tempore, quo
 Hebraei inter gentes pluribus diis
 addictas degerent, illam huius vo-
 cis notionem, quam primitivam fu-
 isse satis evictum est, in vitam et
 usum rediisse. Sed, utcumque erit,
 certe hoc carmen legenti mirum vi-
 deri potest, Deum Israelitarum, qui
 semper (v. 1. 6. 10.) proprio no-
 mine: *יהוה* distinguatur, solo hoc
 versu absolute vocari: *אֱלֹהִים*. In-
 D 2 super-

והוא מחלל מפשעינו מדכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו 5.
 ובחברתו כרפא לנו: כלנו כצאן העיבו איש לדרכו פנינו ויהיה 6.
 הפניעבו

super si profelytum ethnicum loquentem audire videmur, fere dubium non est, quin אלהים h. l. sint gentium Hebraeis inimicarum dii tutelares. Quibus positis emergit sententia: *Nos tamen opinabamur Deos Babyloniorum sua auctoritate suaque praepotentia eum a Iehova derelictum vicisse et tam male superbeque tractasse.* Constat enim inter omnes, hominibus vetustissimi aevi familiarem fuisse opinionem, deos contra deos aciem instruere et alios alios debellare, quando gentes ipsis addictae se invicem bello petebant v. Iud. XI, 24. etc.

V. 5. Sententia v. 4. primaria nunc magis perspicue exponitur. Aperte enim et luculenter h. v. videre licet, hominem Hebraeum assimilari piaculo, in quod caeterorum culpa congesta eiusque vicariis suppliciis abolita sit (cf. v. 6. 7. 10.). Quo facto ipsis, qui iam rite expiati poenarumque imminente mole liberati essent, inde ab hoc tempore novam salutem orituram esse, sperat orator. — Corona dignus est Noster, qui

Reddere personae scit convenientia cuique.

Quem enim tunc temporis ista loquela magis, quam hunc oratorem,

decebat? At Iehovam infra v. 11 et 12. eodem modo loquentem facere, valde indecorum erat! Imo hoc magis probat auctoris acre iudicium; etenim suam orationem ad alterius cogitandi rationem conformare valde decet. Quid enim? dummodo mihi concedas, Hebraeum non esse capite plexum, Iehova hic haud aliter loquitur, ac Ies. XLIII, 3. נתתי כפרך מציון כוש וסכא תחתוך. Quemadmodum enim huic loco mera sententia subest: *Illos in servitutem tradam, vos ex ea redimam* cf. XLV, 13. 14. sic nostro: *Hebraeos castigavi; caeteros poenis immunes habeo, statim ac mihi illisque inserviant.* Quod si autem in his adquiescere non liceret, forsan dubia nostra removeri possunt, si facimus, Hebraeum veluti vadem pro vadato, aut amicum pro amicis poenas subiisse ab iisque irruentia mala averruncasse. — מוסר מוסר אשו כא עליו יהודה לשלמנו מוסר אתדאשו הכיא יהודה: poena ei inflicta nobis erit salutaris s. ex eius miseria nobis efflorescet salus. Haud multo aliter Paulus 2 Cor. I, 6. ἡ λύπη ἡμῶν καὶ σωτηρία ὑμῶν. Et Petrus ultimum v. n. membrum imitatur

„Nein! jede seiner Wunden kam von unserm Lasterleben, 5.
 „Und jeder Geißelschlag auf ihn von unsern Frevelthaten:

„Ihn musste Trübsal treffen, das wir beglücktet würden,
 „Ihn Wundenschmerz, das wir genesen möchten.
 „Wir alle irrten zwar, der Herde ohne Führer gleich, 6.
 „Wir alle folgten jeder seinem Irrfalspfad:

„Jehova

tatur Ep. I, c. 2, v. 24. *ὁ τῷ μω-
 λοι, αὐτοῦ ἰαθήσῃ.*

V. 6. Orator, ne quid ante dictorum sua luce careat, rationem affert, cur Hebraeus poenas sibi suisque debitas tulisse adeoque semet ipsos expiassse videretur. Argumentationis autem series haec est: Iehova, qui verum atque unicum Deum se praestitit, populum hebraeum propter levia idololatriae scelerumque studia tam graviter afflixit; nos autem, qui iisdem rebus multo magis indulimus et adhaesimus, leviter tantummodo ac, si nos cum illo comparamus, fere non perstrinxit: hinc ratione colligimus, Iehovam Hebraeum piaculi instar tractasse et nostrum omnium culpam in eum unum contulisse. cf. Doederl. ad h. l. ed. III. — *אשר אין להם רעה* suppl. *אשר אין להם רעה* Num. XXVII, 17. 2 Chr. XVIII, 16. *Non querebamus ducem et magistrum, qui purum Iehovae cultum nos edoceret, quique recta virtutis*

salutisque via nobis praeiret. Etenim *איש שם פניו לבוא* nomine veniunt non modo, qui imperio, verum etiam qui doctrina populos regunt e. g. Ies. LVI, 11. ibique Doederl. Io. X, 2. sq. Eph. IV, 11. Nec desunt loca, quibus homines diis fictitis et *ψευδοπροφηταις* utentes palantibus et in devia aberrantibus comparantur ovibus e. g. Zach. X, 2. Matth. IX, 36. 1 Pet. II, 25. — Alterum huius hemistichii membrum persequitur imaginem. Nam grex, cui non est *ποιμην καλος*, dissipatur et in avia dilabitur. *פנה* Syr. פנה i. q. *שום פניו* (de enallage numeri v. Glass. Dath. p. 326). Locutio integra erat: *איש שם פניו לבוא דרך הרעה אשר חפץ בה פנה לדרוכו*. Etenim formula dicendi: *איש שם פניו לבוא דרך הרעה אשר חפץ בה פנה לדרוכו* Ies. LVI, 11. idem valet quod: *ἐάντων* 2 Cor. V, 15. seu: *הלך אחרי שריות לבו הרע* Ier. XVI, 12. Deut. XXIX, 18. eodemque redeunt phrasae: *העיה דרכו* Ier. III, D 3 21.

7. דהגיע בו את עץ כלבו כגש והוא נענה: ולא יפתח פיו כשדה
 לשבח

21. עקש כתיבותיו Ies. LIX, 8. *a sinful life*, inquit Blair (Lectures on Rhet. t. I, p. 115,) *is expressed by "a crooked path."* Sic et Psalm. CXXV, 5. Noster igitur in dictione profaica ac propria dixisset: לא היה לנו אלהים אמת ורוחרו 2 Chron. XV, 3. Gen. VI, 3. — נענה — ויהרה. Similitudo transit in allegoriam egregie ac belle formatam et concinnatam (vel, ut cum Rhetoricis accuratius loquar, in *παράθεσις* s. comparationem explicitam). Poena induit personam belluae, quae uni ovium sine duce per deserta oberantium obvia fit, in eam cum impetu proruit eamque iam iam dilacerans persequitur, donec illa viribus exhausta concidat. Latini quoque poëtae, uti notum, Poenam persona induere amant e. g. Horat. Od. III, 2, 31. IV, 5, 24. *Poena comes Tibull. El. I, 9, 4. fera tamen tacitis Poena venit pedibus.* — עין Iehova Poenam, quam nostrum cuique occurrere decebat, soli Hebraeo inniisit. אחרו s. אחרו et subiectum יהרה e proximo membro repetendum. Quod si statuimus, subiectum, quod punit, et obiectum, quod punitur, maxime λογικως sibi opponuntur: Iehova geistliche — und er fühlt Angst und Schmerz; s. dass Schmerz ihn nie-
 derkrümmt. Particula ו vel *επιβοηθικός*: ita ut, quo fiebat, ut Ez. XIII, 7, 21. Hiob. XXXI, 7. et supra c. LII, 10. vel conclusiva: itaque, propterea: *drum ward so elender*; Genes. III, 6, 7. In illa voce controversa כגש sine dubio retinendum est Sin; est enim voc. pr. de eo, qui vel ex lege scripta debita exigit, vel mandatum ac iussum domini regisve exsequitur, vel poenas dictatas infligit Ies. IX, 3. adeoque h. l. est verbum generalius specialioribus כנע, ככה, חלל, דכא, חלל quae omnia actum *percutiendi, flagellandi, vulnerandi* expriment. Attamen notionem, quae facile primaria est, *agitandi* (Hiob. XXXIX, 7. cf. ar. *تجسس* *compellere, agitare feras*) hic magis aridere haud negaverim. Sic enim allegoria omnibus numeris absolvitur. Ante כגש fingendum est אשׁר s. עין vel potius: *Iehova persecutus est* i. e. eum persequendum curavit. Nam "quod quis per alium etc." cf. Hof. V, 16. Denique interpunctorum translocationem non opus erit multis defendere. Et enim cum uterque versus, alter pede carens, alter abundans claudicaret, satius videbatur suum cuique dare; id quod ipse sententiarum ordo iuvat.

„Jehova aber sandte ihm allein die Straf' entgegen,
 „Lies ihn verfolgen, bis er kraftlos niedersank.
 „Doch ihm entfloh kein Klage-ton!
 „So schweigt das Lamm dem Würgeplatz hinzugeführt,
 „So

V. 7. Prior sententia ornatur et augetur. Orator nempe in eo est, ut, postquam se revera expiatus esse per Hebraeum demonstrat, iam novis amicitiae atque commiserationis sensibus indulgens, quomodo id factum sit et quam graves poenas diraque fata ille pro ipsis subierit, lugubriter enarret. Sed ut το ακρατων horum factorum oculis quasi obiiciat et visendum praebeat, in via semel ingressa procedit iterumque fingit iudicium, quod Iehova sub ipsa exsilii primordia exercuerit, et in quo Hebraeum causa cadentem per lictorem, כנש, (Babylonium puta) loris flagrisque ad sanguinem usque caedi decreverit ac iusserit (haec erit sententia, quae latet in allegoria v. 6.). Quemadmodum igitur illius iudicii, quod inde a v. 13. c. LII. nobis praesentibus post exsilium peragitur, character est: η χρηστοτης, benignitas et absolutio; sic huius prioris, cuius orator meminit, η αποτομια quippe in quo Iehova sententiam damnatoriam et severam (κρισιν αποτομον σοφ. Σαλ. VI, 5. Rom. XI, 22.) de Hebraeo tulerit. Et

hoc iudicium est illud idem, cuius scenam instruit et ornat Jeremias c. I, 15. 16. הכני קרא לכל-משפחות מומלכות צפנה נאם יהוה ובאר ונתנו איש כסות פתח שערי ירושלם — ודברתי משפטמי אותם על כל רעתם וגו. Caeterum locus noster adnumerandus est iis, in quibus ὕψος δυναμιμον seu παθητικον (quod recentiorum philosophorum schola dicit) inest. Το παθητικον est in eo, quod hominem cum acerbissimis calamitatibus ac doloribus conflitantem videmus; το ὕψος autem, quod is oneri non succumbit sed interna vi et magno animo innixus patienter ac fortiter id perfert. — יוכל — כשה locutio elliptica sic fere explenda: (אשר) למטח יוכל (היה) (הוא) vel repetendum: לא יפתח פיו ita, ut sequentis membri נאלמה habeat vocem, cui respondere possit. Ille tamen obmutuit ore — sicut ovis ad lanienam adducta obmutescit, et sicut agna tonsoribus adflans silet — haud aliter ille obmutuit ore. Atque ita nec in textu cum de Rossi (qui extremi membri ἢ secundum Kennic. Codd.

8. לטבח ויובל וכרחל לפני בזורה: כאלמה ולא יפתח פיו: מעשר 8.
 רמב"ם

Codd. 250, et 307 proscribere vult nec in accentibus cum Michaeli (Or. u. Exeg. Bibl. t. XIV, p. 169. fq.) aliquid immutandum erit. Nam verba **וְלֹא יִפְתַּח פִּי** in fine repetita tantum absunt, ut frigore laborent, ut e calidissimo et maxime commoto pectore promanasse videntur. Orator, virtutem ac patientiam, qua Hebraeus tantos dolores ac cruciatus tulerit, admirans commiserationis ac tristitiae sensu ita corripitur ac mollescit, ut verba, in quibus plurima admiratio et commiseratio sit, veluti sponte repetantur. Et quam multae sunt auctoritates, quae nobis confirmant, voces ac dictiones, quibus maxima vis ac totius sententiae nervus insit, *εν παθει* perquam commode et cum *ενεργεια* quadam geminari v. c. 1 Sam. XXIV, 13. 14. 2 Sam. I, 19. 25. 27. Ies. XV, 8. cf. quae ibi notavit et laudavit Rosenmüller in Schol. et Glaff. in Phil. f. ed. Dath. p. 644. Praeterea, si membrorum separatio probari potest, huic quoque versui iusta et concinna tetrasitichi forma redit; ita ut duo interna membra optime sibi respondeant et verba: **וְלֹא יִפְתַּח פִּי** in exordio et fine suaviter sese recipiant non sine canora *ταυτοφωνία*.

V. 8. Orator, cum paullulum requiescet animique motus leniisset (nam *quis talia fando temperet a lacrymis?*), narrationem suam absolvere properat, ideoque hoc et sq. v. breviter exponit, quomodo Hebraeus sat poenae passus e foro abductus sit, quomodo vero ipsi eius interuentionem maligne sperassent, et quomodo Babylonius ei mortem ignominiosissimam decreuisset ac praeparasset, sed quomodo Iehova denique haec omnia longe aliter vertisset. Cur autem in hoc salebroso loco, ad quem deventum est, auctor, si verum vido, *descriptas servare vices operisque colores* nec voluerit nec potuerit, multae caeque gravissimae fuerunt causae. Quarum, cum reliquae vel satis notae sint vel proprie huc non pertineant, ea sola, quae exegesin proxime tangit, hic afferenda est. Nempe si Propheeta (sive is, quem concionari iussit) clara voce pronuntiasset, hominem Hebraeum morte multatum fuisse; tunc ipsi eadem clara voce necessario dicendum erat, illum e mortuis in vitam rediisse. Quot et quantae difficultates autem tunc temporis, quo nondum erat ex inferis ulla redemptio, huic sententiae obstant, quisque intelligit. Et ubi locorum, quae! tale quid in nostro oracu-
 lo

„So tief verstummt das Schaaf vor seinem Scheerer —
 „Auch ihm entflohen kein Klage-ton!
 „Und als vom Strafgericht' er weggeführt ward, 8.
 „Wer

lo scriptum legimus? Nonne potius verbis propriis ac luculentis v. 10. affirmatur, eum *vitam suam continuaturum ac prolongaturum esse?* sed de vita denuo inchoanda et auspicianda seu de restitutione in vitam ne verbulum quidem. Deinde nonne etiam eodem versu aperte ac dilucide exponitur, *Jehovam tantum verberibus eum atteri voluisse atque ita eum vivum iam pro piaculo, quo sibi satisfactum sit, habuisse?* Ubinam vero magis, quam hoc loco, de eius morte differere conveniebat, si ea, ut res vere facta, antea narrata fuisset? Sed ipsum oratorem audiamus! — **כַּאֲצֵר** *כַּאֲצֵר* *ἐν δὲ δὲ αὐτῶν* e severo iudicio abducebatur. **כֹּשֶׁפֶט** hic est locus, ubi iudicium exercetur, forum, **שַׁר** Hiob. IX, 32. Deut. XXV, 1. **לֶקַח** *auferre*, et de hominibus: *abducere*, uti Deut. XXX, 4. Iudic. XVIII, 24. Ezech. III, 14. Itaque sententiarum ordo naturalis erit: *Quibus factis e foro, ubi in tantis angustiis fuerat, abducebatur* sc. a lictore in carcerem i. e. a Babylo-niis in captivitatem, uti Ies. LII, 5. **לֶקַח עִמֹּי חֶמֶס**; aut in genere: *dimittebatur* — **וְרָאָה לֵרֹר** *sed quod at-*

*tinet ad homines ei aequales; sic plerique recentioris aetatis interpretes inde a Storr. Comment. exeg. ad hoc oraculum et in Observ. p. 295. כִּי יִשְׂוּחַח *quis erat, qui conquessus esset.* At vocem **שָׁרַח**, quacum confert ar. **שָׁרַח**, notavit Martini: “Schultensius in comment ad „Prov. VI, 22. et, qui eius vestigiis insitit, Cel. Schroeder in observ. ad orig. Hebr. p. 13. 14. „propriam verbi vim esse volunt: „Spaciari, liberius obambulare, unde translatum sit *cum* ad animum, „quando in rem quandam profundiore meditatione se immittit et „quasi exspatiatur: *tum* ad *sermone-* „*nem*, quo quis vel differendo, vel „precando vel conquerendo longius „provehitur et per ampla quasi *spatia* „decurrit.” Equidem notionem *conquerendi* mihi propriam facio, quam etiam habemus Ps. LV, 18. Hiob. VII, 11, et subst. **שִׁיחַ** *vi querimoniae ac lamentationis* uti, docent plures loci e. g. 1 Reg. XVIII, 27. Ps. LV, 3. CH, 1. CXLII, 3. Hiob. VII, 13. XXIII, 2. **כִּי** conditionaliter: *si, ubi, tunc cum* Gen. IV, 12. 23. 24. Ies. XL, 7. XLIII, 3. — Itaque versio erit: *Equius autem**

וממשפט לקח ואת-דורו מי ישוחח כי כנזר מארץ חיים מפשע
9. עמי כנע למר: ויתן את-רשעים קברו ואת-עשיר במתו על לא
חמס

autem tunc temporis erat, qui eum desisset, si ex hominum consortio plane ereptus fuisset; per εὐφραμίαν et λιτότητα pro: Omnes vehementer desiderabant atque optabant, ut capite plecteretur. Constat enim, inter vetustas et omnes omnino incultas gentes morem hostes victos miserrime cruciandi ac postremo trucidandi viguisse; v. c. g. Liv. XXVI, 13. 15. Produci omnes (Campani), virgisque caesi ac securi percussi. Babylonios autem haud mitiori iure belli usos fuisse, eius fati fidem testimonium nobis perhibent lugubria fata Zedekiae eiusque filiorum v. Ier. XXXIX, 4-13. 2 Reg. XXV, 6. 7. Ioseph. Ant. X, 8, 2. Cum igitur Iehova Babylonio Hebraeum victum virgis lorisque dilacerandum dedisset, facile sperare poterant, eum ad supplicium mortis quoque deductum iri. — כנעשע. Quod alias de impura atque idololatrica vita in genere disferens semper (v. 4. 5. 11.) pluralem numerum adhibere solet, propterea singularis h. l. in specie delictum quoddam certum ac definitum designare videtur. Ecquid aliud autem hoc, quam illa falsa malignaque spes ex iniuriosa et occaecata mente profluens, cuius proxime mentionem fecerat, esse pot-

est? Quo comprobato, haec vox ad totum comina praecedens referenda est. כנע pronuntiandum erit aut: כנע etique praefigendum אש, cuius ellipsis, uti constat, haud caret exemplis v. c. Hiob. XXIV, 13. 19. 21. XXVII, 2. aut: כנע *pertingens usque ad illos*; namque כנע cum ל aut ער, על, אל est quoque, sine ulla hostilitatis notione adiuncta, simpliciter: *venire, pertingere, pertinere ad al.* v. Ies. XXV, 12. coll. c. XXVI, 5. et Thren. II, 2. Hinc versio formanda erit: *Ex illa malitia vel occaecatione (v. 4.) populi mei, quae pertinebat ad illos quoque, sc. oculis ac digitis circumstantes caeterarum gentium legatos ac principes commonstrat. Totius cominatis sententia est: Ille quidem poenas perpeffus e iudicio dimittebatur; sed nos omnes, secundum illam malitiam nobis communem cum gaudio adspexissemus, si trucidatus esset. Calamitatibus et captivitate, qua populus Hebraeus premebatur, non eramus contenti, sed eius interitum optabamus. — דורו explicatur in quarto membro per עמי et למר; nec minus לקח et כנע notionum habent quandam affinitatem: unde apparet, ordinem et parallelismum membrorum huius*

„Wer unter seinen Zeitgenossen hätte da beklagt,
 „Wenn aus dem Lebensland' er völlig ausgerottet wäre?
 („So gros war die Verblendung, welche hier auf uns
 „Und dort auf jenen allen haftete!)

„Auch

ius versus tetracoli singularum vo-
 cum analogia inniti; de quo paral-
 lelismi genere disputavit Lowth Ab-
 handl. p. 20. c. c. 16. Sed, cum
 verendum sit, ne in devia aberret
 haec hypothetica expositio; aliam
 subiungere forsitan intererit. דָּוָר

(arab. ⁵ دَوْر Gol. p. 882.) tentorium
 (unde fingi posset explicatio: *Ad
 eius tentorium (vitam) quod attinet,
 quis querulam emisisset vocem, si pe-
 nitus excisum esset* כָּבֹד i. q. כָּסֶע
 Ies. XXXVIII, 12. Hiob. IV, 21.
 Pf. LII, 7.); locus habitationis.
 חַמֵּי יִשְׂרָאֵל sc. בָּרַךְ quis adhuc medi-
 tabatur s. loquebatur de eo? Sic
 Saadiae Phij. Versio ar. q. ed. Pau-
 lus 1791, Fasc. II. p. 97. *وما في
 جيلك من ينبت شيا* non
 erat inter coevos eius, qui quid-
 quam divulgaret s. divulgare posset
 de eo. — כִּי causaliter: quod,
 namque. כָּבֹד ereptus videbatur uti
 Hiob. XXIV, 12. לֹא יִשְׁכַּח non
 animadvertere videtur; sic etiam Ek-
 kern. theol. Beitr. T. I. p. 191.
 כָּסֶע depravatio, corruptio. עָמִי est
 singul. distributivus, uti I Sam.
 XXX, 22. Hiob. XX, 10. XXIV, 5.

לְמוֹתָי *quae transit ad illos, quae
 tetigit illos* sc. Hebraeos; ita ut au-
 ctor oblitus esset, se Hebraeis unam
 personam induisse: vel hic locus
 accensendus est iis rarioribus (Pf.
 XI, 7. ibique Knapp. Gen. IX, 28.
 Pf. XXVIII, 8.), in quibus מֵעַד
 parentheticum; לְמוֹתָי pro לְמוֹתָי. Un-
 de versio existit:

Und als nach harter Straf' er vom Ge-
 richtsplatz weggeführt ward,
 An seinen fernern Aufenthalt — wer
 dachte noch daran?

(da kümmerte sich niemand mehr
 um ihn)

Denn ausgerottet schien er aus dem
 Lebenslande

Durch die Verderbniß meines Volks,
 die angesteckt ihn hatte.

Aut לְמוֹתָי est abbreviatum ex לְמוֹתָי,
 uti Pf. XXVIII, 8, ubi v. Knapp.,
 ut sit: *כַּפְשֵׁעַ עָמִי (אֲשֶׁר הָיָה)*
 לְמוֹתָי *ob praevagationem po-
 puli mei, quae erat causa plagae po-
 pulo eius* sc. principis s. legati, qui
 Hebraeorum nomine aderat: *Durch
 die Verführung meines Volks — der
 Unglücksquell dem Seinigen.* Cogi-
 ta regem Moabitarum loquentem,
 qui Hebraeis idololatriae primi au-
 ctiores exstiterant Num. XXV, 1, 2.

E 2

V. 9.

10. חמט עשה ולא מרמה בפיו: ויהרהר חפץ דכאז החלי אשם-תשים אשם

V. 9. protasis: *Et quamquam Babylonius in eius mortem intentus erat* — apodofin habet v. 10. *tamen Iehovae eum cruciasset ac vulnerasse satis erat.* ויתן — וי vel simpliciter partic. transeundi: *et iam destinaverat ei — sed Iehova etc.* vel concessive: *et si, quamvis, et quidem* Gen. I, 20. Hiob. XXIV, 23. נתן dare, attribuere, assignare, destinare Gen. I, 29. parare, facere Gen. XVII, 5. 20. Pf. IV, 8. *et paravit quidem ecquis tandem?* והכנתן; ἀπεσώσω dictum: *Quamvis ei iam praeparatum erat sepulcrum* sc. ab hostibus, nempe Babyloniiis victoribus, quibus Iehova ad Hebraeos castigandos usus erat. את-רשעים ואת עשירי πειρασμοῦ duritiae et ignominiae, quacum Babylonius Hebraecum in ipsa morte, si Iehova permisisset, tractaturus erat. Sententia: Babylonii in eo erant, ut Hebraeos, sicuti alios, sine omni spe restitutionis plane deperderent. Commentarius in totum hunc locum est Pf. LXXXIII, 4-9. 17-19. ibique Michael. et Muntinghe. cf. et Ies. XXVI, 14. 15. 19. et Doederl. ad I. n. — בפיו — לא — עי-לא est sententia secundaria s. παραγεννητος. *Quamquam* (Hiob. X, 7. XVI, 17.) *neque re neque verbis fraudulentè ac dolose egerat; specialiter dictum*

a poëta pro generaliori: *Neque tamen ipse offensioni unquam fuerat, quae eum tanta crudelitate dignum reddidisset.* Hic non est reticendum, optimos Hebraeorum cives ac prophetas, quoties hanc rem πολιτικῶς tractent, se effundere in querelas, quod hebraea gens ab Assyriis ac post a Babyloniiis temere et sine ulla iusta causa exitioso bello petita duroque servitutis iugo pressa et attrita sit. Sed ipsi sunt audiendi. Ieremias c. XLIX, 12. Idumaeis dira et sinistra precans et denuntians Iehovam facit ita loquentem: הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו ואתה Israelitae, quibus non conveniebat, *siccantur poculum amarum etc.* Ier. LI, 10. הרציא חנם En! tandem aliquando, *Iehova iudice, nostra bona causa triumphat!* Ies. LII, 3. חנם כמכרתם gratis i. e. debito non contracto vos venditi et in servitutem redacti estis (de quo more antiquo prolixè disputavit Michael. Mos. Recht §. 143. cf. et Rosenm. ad. h. l.) v. 4. אשר באפס עשקו pro nihilo i. e. nullo iure Assyrii oppresserunt Hebraeos. v. 5. לקח עמי חנם sine causa abreptus est populus meus in captivitatem. Quam consona haec effata sint nostro loco et nostrae interpretationi, nemo non

„Auch hatte man ihm unter Frevlern schon sein Grab 9.
bestimmt,

„In der Verbrecher Mitte seinen Leichenhügel:

„(Wiewol nicht Wort noch That ihn so verschuldet
hatte.)

„Allein Jehova wollt' ihn nur gezüchtigt wissen — 10.

„Da Du nun seine Sühnung schon für gültig anerkenntst,

„So

non videt. Quid? evolventi ac perlustranti rerum gestarum annales, nonne cogitatio vel sponte animum occupat, reges Assyriorum ac Babyloniorum, temporibus ac regnandi cupiditatibus inservientes solo fortioris iure, maxime cum Aegypto inferrent signa, utrumque Hebraeorum regnum lacerasse ac destruxisse? Etenim duplex aut triplex conspiratio, cuius Hosea, rex Samaritanus cum So f. Sabaccone Aethiope contra Salmanassarem (2 Reg. XVII, 4. Prideaux I, I, p. 30.) et Ioiachim ac post eum Zedekias cum Hophra, Pharaone, contra Nebucadnezarem (Ez. XVII, 15. Prideaux I, 136.) factae reus agebatur, nisi ratione ac prudentia (Ieremiae memores sumus), tamen instinctu quodam naturali, ut iugum nefaria violentaque manu imposuim excuteret, dictata videbatur.

V. 10. Sententiarum altera alteram sic excipit inde a v. 8. „Quamquam nos cupide sperabamus et il-

le (Babylonius) serio moliebatur ac parabat internecionem atque caedem Hebraei; tamen Iehova, qui nil nisi castigationem ei decreverat, haec vota et conamina irrita fecit. Quapropter cum tumet ipse, Iehova! eum iusti piaculi instar iam habueris, profecto is abhinc vitam omni felicitate futuram in multum tempus continuabit. Quo quidem praemio dignissimus est, quoniam Iehovae voluntatem nos expiandi beandique rite et egregie perfecit.”

— יִהְיֶה — וְ adverbative: *sed, tamen* Gen. XLII, 10. Ief. XL, 8. Hiob. XXIV, 22. Ante וְשֵׁן aut supplementum: וְשֵׁן, uti Hiob. XXVII, 2. etc. aut pronuntiandum: וְשֵׁן part. act. וְכֹחַ cum gravi tono efferendum, nam vis oppositionis ei inest. Hic, nisi fallor, in oculos incurrit, proximis versibus de Hebraeo vere mortuo et enecato nil esse dictum. Quod si esset, auctor, ut λογικως narraret et naturalem rerum ac sententiarum ordinem se-

II. אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהיה בידו יצלה: כמעמל נפשו

queretur, scripturus fuisset: ויהיה nam Iehova semel decreverat eum enecare aut simile quid. Sed hic post mortem verbera! Hoc frigus et hanc ieiunitatem accusat et Paulus, Memorabilien fasc. III, p. 191. — חלל derivarim a חלל ar. حلل soluit, solutum, liberum fecit sc. אתו sed Iehova, qui CASTIGARE eum voluerat, liberavit eum sc. ex periculo mortis et e potestate Babylonii; aut suppl. אתה אתה soluit, cassa, irrita fecit (Pl. LV, 21. LXXXIX, 35. Num. XXX, 3.) sc. illa hostium vota et conamina; aut iterum supplemus אתו et advocamus verbi notionem profanandi, ut sit: Profanavit i. e. a se dimisit et profanorum arbitrio permisit eum volens ut affligeretur i. quoniam decreverat eum castigare. Qua cum sententia ex voto consentiunt mul- ti loci v. g. Ies. XLVII, 6. חללתי כחרתי ואתכם בידך לא שמתם ויגו ubi perquam apte Rosenmüller: „Affligi voluerat Iehova Iudaeorum populum, mi- stius tamen ut sanaretur, non ut periret.” cf. Zach. I, 15. קצפתי מעט והמה עורו לרעה et Pl. CII, 21. CVII, 18-20. Porro: אן cum; quandoquidem; postquam Gen. XLVII, 18. et in con- clusione: atqui cum Prov. III, 34.

Gen. XXIII, 13. השים apostrophe oratoris ad Iehovam, coram quo orationem agit (sic etiam Staeudlin. l. l. aliique); sed haud sine emphasi quadam: Atqui cum tuncet ipse — אשם ponere, idque est vel: facere, constituere Hof. XI, 8. Pl. CV, 21. vel: statuere, iudicare, habere al. pro aliquo Pl. XL, 5. Hiob. XVII, 12. — אשם ipse reatus 2) obiectum reatur, a quo poenae repetuntur, Strafbiect, Racheziel; in spec. sacrificium piaculare pro reatu offerendum Lev. VII, 34. al. 3) in genere: satisfactio, multa quaevis 1 Sam. VI, 3. Hinc אשם est vel: Cum tu habeas eum pro iusto piaculo, i. e. cum ille nos, te iudice, iam rite expiaverit; vel: Postquam eum fecisti ac constituisti obiectum poenarum pro reatu pendendarum i. e. postquam sat poenarum ab eo repetisti; sic et verbum אשם obiectum poenae esse, ultione peti Pl. V, 11. Ez. VI, 6. si lectio genuina. — נפשו aut simpliciter: eum; aut, ut cum antecedentibus et subsequentibus arctius cohaereat, abstractum pro concreto: eum vivum, superstitem, in vita conservatum Pl. VI, 5. Unde existit versio duplex: Atqui cum tuncet ipse, Iehova, eum vivum sine morte nos rite expiasse statueris — vel: Postquam igitur tu eum satis punivisti, non

„So wird in seiner Enkel Kreis' er froh hinaltern;
 „Denn schön vollführet ward Jehova's Plan durch ihn!“

„Ja, nun und forthin frey von solchen Lebensstür- II.
 men,

„Soll

non amplius opus erit eius interne-
 cione sed *abhinc ille gloriosam et ab
 omni parte beatam producet vitam.* —
 ראה זרע (sc. רב de qua ellipsi v.
 Glaff. Dath. p. 34.) et ארך ימים
 (sc. חיי) sunt partes felicitatis,
 quae totam eam significant. Quid
 enim est, quod apud Orientales et-
 iamnum laudi honorique magis du-
 catur, quam inter largam numero-
 samque sobolem tarda placidaque
 senectute frui? Hic est fortunae
 filius! hic, quem Deus amat! Pf.
 CXXVII. CXXVIII. Nec aliter ce-
 cinere reliqui vates. Namque diur-
 nus reipublicae flos, civium perma-
 gnus numerus, principatus Palae-
 stinae omniumque terrarum vicina-
 rum, et caetera commoda vitae e
 monotheismo ac favore divino ef-
 florescentia, sunt partes eius feli-
 citatis, quam omnes antiquitatis
 prophetae Hebraeis in patriam re-
 ducibus apprecantur. Restat, ut
 iterum quaeritem, annon locutio:
prolongare, producere vitam, cla-
 rissimo nobis sit indicio, hunc ho-
 minem, qui fingitur, non fuisse
 occisum, sed e discrimine capitis
 vivum creptum ac servatum? Nisi

hoc ita esset, sententiarum ordo pro-
 cederet hac vel affini via: Post-
 quam autem ex inferis revocatus
 est, novam vitam faustis sub au-
 spiciis *inchoabit*. Et si vices Hiobi,
 qui forsitan auctoris quoque animo
 obverfabatur, in mentem revo-
 caverimus, huic loco clariorem
 affulgere lucem putaverim. —
 ופץ *namque Iehovae consilium per-
 eum prospere successit*. Annedit
 causam, cur nova salus ei exoritu-
 ra sit. Verum potest etiam esse
 epiphonema in fine orationis haud
 inepte appositum: *tam bene exse-
 cutus est Iehovae voluntatem!* ופץ
 Storr in observ. p. 19. “Res, quae
 „versatur in obiecto, pro obiecto
 „ipso, ut voluntas pro obiecto
 „eius”. Sic et Ies. LVIII, 3. 13.
 et 10. נפש *appetitus obiectum* i. e. pa-
 nis, cibus. Quod autem Iehova vol-
 uit ac decrevit, est illa salutaris he-
 braearum pariter atque ethnicarum
 rerum catastrophe, quam ipse an-
 nuntiarat c. LII, 13 - 15., quae hu-
 ius orationis erat sententia prima
 v. 4 - 6. et quam disertius ex-
 plicantem Iehovam statim audiemus.

V. II. Isum perorantem Ie-
 hova

כפשו יראה ישבע בדעמו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא
 12. יסבל: לכן אחלק לו ברכים ואת-עצומים וחלק שלל תחת אשר
 הערה

hova excipit, et ante dicta auctori-
 tate sua iudiciali confirmat. Uberius
 nempe ac gravius declarat, se He-
 braeum in gratiam receptum omni-
 bus bonis accumulaturum esse, si-
 mulque accolarum gentium multi-
 tudinem per illum expiatam sibi que
 commendatam habiturum, has vero
 illi optime de iis merito subiicere.
 Itaque hi duo versus commentantur
 c. LII, 13-14. LIII, 4-6. 10. ad-
 eoque omnem orationem propheti-
 cam egregie absolvunt. — מעמל
 aut supplendum quod v. 8. adfuit,
 verbum לרקח; aut vertendum: *post
 labores*; de qua indubia Mem prae-
 fixi notione disseruit Martini ad h. l.
Labores vitae sunt pericula, quae
 mortem *intendant*. Iterum vide-
 mus, non scriptum esse: ממותה f.
 מקברר aut id generis aliud quid-
 piam; sed מעמל. Attamen, si
 quis mortuus est, vitae labores ac
 pericula cessant. — יראה ישבע
 Iehova affirmans ea, quae v. 10.
 dicta erant, ferme eadem repetit
 verba, ut afolet in dialogis. יראה
 sc. זרע. — ימים sc. ישבע (e pro-
 ximo versu repetendum) uti Gen.
 XXV, 8. XXXV, 29. Pl. XCI, 16.
 Hiob. XXIV, 17. 1 Chr. XXIII, 1.
 XXIX, 28. *Esse! videat eorum
 multos! satur fiat dierum!* — דעת
omne quod scio, scientia; haec au-

tem duplici modo paratur, vel ab
 aliis per doctrinam et institutionem
 (uti Ies. XXVIII, 9. ubi דעה iun-
 gitur cum שמורה) vel propria me-
 ditatione et experientia. Est igitur
 h. l. *melior* et per experientiam
*correcta et amplificata cognitio Ieho-
 vae* eiusque sanctae voluntatis et con-
 filiorum de ipso Hebraeo cacteris.
 que gentibus benignae captorum, uti
 et *studium purioris religionis et cul-
 tus*, quo ille persequendus est (sic
 Ies. XXXIII, 6. יראה רעה י'
 σοφία και επιτηδεύω i. e. επιτηδεύω
 του θεου יראה Hof. VI, 6.)
 Scite autem et perquam apte τω με-
 νεσθω, ישבע ימים, haec profun-
 dior divinarum et omnium, quae
 ad salutem pertinent, rerum scien-
 tia per experientiam parta tribuitur,
 quippe quae sit vitae longaevae exi-
 mia dos atque praeclara. — יצדיק
salvum praestabit, beabit v. Koppe
 ad c. XLI, 2. et Martini ad h. l.
 יצדיק *sospitator, servator*; quem-
 admodum ex significato verbi: *cau-
 sam habere bonam, vincere*, exsistit
 του צדיק *notio videtur* 1 Sam. XIV,
 47. Ies. XLI, 2. XLIX, 24. ita e
 significato: *sospitare*, idem no-
 men sibi lucratur vim *sospitatoris*,
 του σωτηρος cf. Zach. IX, 9. ubi est
 i. q. מרשיע. Quem nodum Gram-
 matica in verborum iunctura liga-
 vit,

„Soll vieler Enkel, hohen Alters er sich freuen,
 „Durch sein' Erfahrungslehre Heil verbreiten,
 „Ringsum der Völker Heiland werden, er, mein Trauter!
 „Denn ihre Sündenschulden hat er abgetragen.
 „Drum sey er auch der Nationenmeng' ein Herrscher! 12.
 „Der grossen Völkerzahl ein unumschränkter Machtge-
 bieter!

„Da-

vit, ut ad eum solvendum accedamus duplex patet via. צדיק vel habet signif. reciprocam, afficto כפשוטו et אמם uti Hof. IV, 18. etc. et post צדיק suppl. יהיה ipse felix et alios felices reddet ille mihi addidit; ist er selbst nun glücklich, so soll er, mein Diener, noch viel andere beglücken, deren Schulden etc. Vel: צדיק est absolute positum: hospitem se praebebit, servatoris munere fungetur; durch sein' Erfahrungsweisheit wird er ein Beglückter seyn — ja vielen ein Beglückter, er, mein Vielgetreuer. — רבים. Quamcunque huius oraculi expositionem eligamus, tamen, si nobis in ea constare volumus, ה' רבים h. l. nulli alii possunt esse, nisi נרים רבים, quorum c. LII, 13. 14. mentio facta est, et qui v. 12. iterum appellantur פשעים, עשירים, המואים; atqui cum de his hoc loco idem affirmetur, quod ii, qui loquebantur in medio capite, de se affirmabant, nempe ipsorum pec-

cata esse expiata et abolita per τὸν אבד יי ergo sequitur, eos, quos paullo ante audivimus, non fuisse Hebraeos aut Hebraeorum quendam, sed has ipsas gentes, quibus abhinc Hebraeus sit imperatorus. רעונתם — ר est vel relativum, פשעים quorum poenas tulit; vel: universalis part. transeundi: quandoquidem, postquam eorum culpam abstulit adeoque eos in gratiam levavae tradidit.

V. 12. Summa totius orationis erat: Tantum abest, ut vicinae gentes Hebraeos rursus infestaturae sint, ut potius immutata et emendata mente eos amicitia culturae, quin iis obedientiam praestaturae sint. Hanc postremam sententiam ut auctor commode proponat caeterisque arctius annectat, argumentatur hoc modo: Hebraeus tam bene meritus est de vicinis populis, eorumque saluti tanta cum sollicitudine et magnitudine animi prospexit, ut iure meritoque haberi possit dignissimus,

F

cui

הערה למות נפשו ואת פשעים כמכה והוא המא-רובים נש-
 הלפשים ופגיע:

cui grato lubentique animo obsequium praesent. Sed cum causa in foro agi coepta sit, Iehova, populorum iudex, hanc quoque sententiam e tribunali edicit. — אחלק — אחלק לרובים hanc locutionem ellipticam sic fere expleamus: אחלק לרובים *in terris multarum gentium ei portionem adsigno* (i. q. אחלק אתו את-הארץ רובים *longe lateque extendam fines eius imperii*, sicuti e. g. rege Davide). Propheta forsitan respexit vetustissimi aevi mythologicam traditionem, cuius vestigia restant Gen. XXXII, 8. 9. coll. Hab. III, 6. (quam Paulus quoque, philosophice tamen suo more tractat Act. XVII, 26.). Fingebant nempe in rerum primordiis ipsum Iehovam inter gentes primitivas terrarum regiones dimensum esse, iisque habitationis fines ac terminos fixisse. Huius memor Noster, qui eum caeteris universam rerum terrestrium catastrophem, auctore Messia, expectabat, poetico ore canit, fore, ut Iehova denuo terras distribuatur, et omnem Palaestinam eiusque viciniam Hebraeis attribuat, eorumque imperio subiiciat. Eadem sententia ornatur et amplificatur altero membro: חלק שלל est vel: *dividere praedam* vel: *praedas instar, τω*

שלל afficto כ comparativo, uti Hiob. XXIV, 5. כפראים pro פראים. *Praedam dividere* est victoris atque domini. Hunc certum ac singularem actum Poëta memorat, ut designet generaliore *dominandi* et *liberum imperium exercendi* in populos vel fortissimos, qui olim omnium maxime horrendi erant. Quis autem est, quem fugiat, ex solito more gentium inculturarum homines bello captos re vera pro praeda habitos, ac, vel trucidatos maxime cum rebelles se gessissent, vel subiugum missos tanquam servos venditos esse e. g. Gen. XIV, 21—24. cf. Michael. Mos. Recht t. II. §. 578. הערה — נפשו v. 8 et 9. narrabatur, Hebraeum tantis in vitae periculis esse versatum, ut ab ipsa morte haud procul abesset. Huc respiciunt nostra verba, nec in his plus inest, quam in illis. Etenim *vitalis suae prodigium esse* (vel *sanguinis* Gen. IX, 4. Lev. XVII, 11.), quid hoc sibi aliud vult, quam: *vitalis non parcere, mortem non detrectare, si dira necessitas urget*. למות ornat et auget: *summum vitae periculum subiit*. Sexcenties enim מות nil est, nisi *vitalis discrimen, capitis periculum* e. g. Iud. V, 18. ubi tribus Sebulonitarum vocatur עם חרף נפשו למות, unde certe nemo colli-

„Dafür das hohen Muths er der Gefahr sein Leben bot,
 „Dass bittern Freylerstrafen er sich nicht entzog:
 „Nun aber hat er abgebußt so vieler Schuld,
 „Und hat Irrglaubigen Versöhnung ausgewirkt.“

colliget, eos ad unum omnes in pugna cecidisse. Alia cum nostra synonyma locutio exstat Iud. IX, 17. **אֶת־כָּל־נַפְשֵׁי־הָעָם** de Gideone in acie non caeso, sed domi mortuo cf. c. VIII, 32. Et si Paulus ait Rom. VIII, 36. (Pl. XLIV, 23.) **Θανατοῦμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν** quisque intelligit, non ipsam mortem, sed vitae discrimina significari: id quod diste dicitur in loco parall. I Cor. XV, 30. **ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν**. Cf. et Glaff. Dath. p. 843. Quocirca hunc quoque locum tuto vertere licebit: *Haud pepercit vitae suae, ita ut, si fors ita tulisset, ipsam mortem haud detrectasset.* Quocum haud male concinit alterum membrum: *Sceleratis annumeratus est i. e. poenas, quales scelesti ac malefici homines ferre solent, ipse tulit; est περιφρασις poenarum gravissimarum, quae vitam in discrimen adducunt.* — **כִּי יַפְרִיעַ** sc. **כִּי**; **עָפַר** obivus factus est al., incidit in al. vel hostili impetu vel animo placandi, unde: *precibus intercessit v. c. legatus, qui ad imperatorem hostium finibus aut urbi appropinquans procedit pacemque precatur, adeoque a civibus suis irru-*

entem malorum molem avertit. Sic etiam Hebraeus Iehovae, reliquas nationes bello quasi invasuro inque eas graviter animadversuro, obivus factus eius iram placare et a reis poenas amoliri fingitur; ita ut Iehova eos nunc in gratiam suam recipere possit ac velit. Reliquum est, ut animum paullo advertamus ad vinculum, quo huius vaticinii extrema quoque pars cum caeteris alibi effatis cohaereat. Principio Noster, dum faustos dies aevi Messiani sub finem carminis laeta voce canit, reliquorum vatis choris et concentibus quam avidè et arcte sese immiscet! Nonne enim hi semper plurimam spem alunt, fore, ut, omnibus tempestatibus sedatis, hebraea respublica rursus luxurianter efflorescat? fore, ut divino Messiae rege ac doctore, omnis populus sit **ἱερατεῖα τοῦ θεοῦ** (**כהני יהודה**) Ies. LXI, 5. 6.), singulique cives sint sacerdotes ac prophetae reliquarum gentium ad unius Iehovae templum confluentium, utque adeo haec Messiana civitas omnis viciniae principatum teneat? vid. Ies. XLIV, 5. XLIX, 1-6. LV, 3-5. LVI, 3-9. LX, 1. sq. LXI, 5. 6.

Joel III, 1-5. Mich. IV, 1-5. coll. Ies. II, 2-5. Pf. LXXXVII. Ez. XXVII, 22-24. etc. Nec omnino ab his alienum erat caput sententiarum, quas hoc oraculo tractatas et enucleatas perlegimus. Sed, quo consilium orationis, quo res, fata ac tempora *praesentia* vocabant, secutus est auctor, et altius inquisivit in *medium terminum*, nempe in cau-

sas *cur*, et rationem *quomodo*, hereditario odio ac vetere pravitate deposita, vicinarum gentium multitudine Hebraeis amice lubenterque se sit adiunctura. Et sane hac planior atque tutior non erat via, qua Propheta suis persuasurus, ut absque omni metu in patriam tendant, feliciter scopum tangeret.

EXCURSUS I.

De ingenii incessu, quo usus est Propheta.

Ratio, cur Propheta spem, nationes Hebraeis olim infensas ad Iehovae cultum nunc accessuras esse, maxime tum conceperit, est in promptu (in ipso v. 1.). Iehova, qui suum populum ex hostium ferocissimorum potestate caeterisque malis et angustiis salvum eripuerat, infigne virium suarum, quibus ethnicorum diis tutelaribus praevaleret, dederat documentum. Nam tot de diis, quot de gentibus triumphi, ut ait Tertullianus. Verendum igitur erat, ne Iehova, quemadmodum a Babyloniiis (Ies. XLVII, 3-15. XLIX, 24-26. LI, 23.) sic ab omnibus, qui hostili et inimico animo in suos essent, gravem vindictam sumeret. Edictum enim atque denuntiatum erat, omnes, qui ad Iehovam eiusque populum non confugerent iisque inservirent, perituros esse (Ies. LX, 12. XLI, 2-8. 11-13. XLIII, 3. 4. LXIII, 1-6. coll. c. XXXIV. Mich. V, 6. 7. 14. Pf. LXXXIII, 17-19. CII, 23. et alibi.). Quapropter ii fatius omnino ducere potuerunt, suis admodum nihil valentibus diis valericere ac potentissimi Iehovae gratiam quaerere. Sed quod istorum hominum, a Deo nisi prioribus peccatis expiatis ullam salutem expectari non posse, constans erat opinio, propterea auctor ad hanc difficultatem removendam per oratorem ethnicum rem haud aliter proponit, ac si Hebraeus tam singulariter vexatus pro illis quoque poenas subiisset, eosque favori Iehovae commendasset. Quam ob causam necesse erat, ut Hebraeus fere infons depingeretur et omnis culpa in eius accolas transferretur. Id quod ab his facillime fieri potuit. Namque iidem ipsi fuerant, qui Hebraeos a salubri unius Iehovae cultu fraudulentè abalienaverant, iis inde ab incunabulis reipublicae flagitiorum ex idololatria profluentium venenum instillaverant, ideoque omnis peccati et omnis culpa, quae in Hebraeis haerebat, auctores vere fuerant. Hos igitur maxime decebat confiteri: Non magis ille, quam nos eramus poena digni; הוּא כְּקִי מוֹמַר; is nobiscum comparatus infons videtur (eodem sensu, quo dicitur ap. Ier. III, 11. מְבַרְרָה יִשְׂרָאֵל מִבְּרָרָה יְהוּדָה). Atque ita, cum nihil obsit, quin *comparative* hoc quoque caput interpretemur, omnis evanescet dubitatio. Adde quod, cum auctor civium patri-

tiaequae amantissimus animo reputaret, quanta aerumnarum ac miseria-
rum mole Israelitae, qui nec omnes tamen nec semper idololatriae in-
dulgent, hucusque obruti fuissent, et contra, quam parumper ac leni-
ter caeteras gentes, quae quidem plurimum divorum cultu in Iehovam pa-
riter ac fraudis exemplique malignitate in Hebraeos continuo ac graviter
peccassent, belli rabies laessisset; tunc sane, praesertim cum — ut huma-
na fert indoles ac natura, si quem misere afflictum, quamquam non in-
fontem conspexerimus — misericordia atque *συμπάθεια* accederet, faci-
le ac prope necessario fiebat, ut in eius molli teneroque animo surgeret
sententia: At hi tali tamque atroci poena non erant digni! (E quo fonte
promanasse videntur et alia prophetarum dicta v. c. Ies. XL, 2. *ירושלים*
רקה מיד יהוה כפלים בכל החטאיה Ier. XLIX, 12.) Quomodo
illi quaerenti, quomodo hunc nodum solveret neque tamen Deum
iniustitiae accusaret, succurrit opinio, Hebraeum a Iehova caeteris na-
tionibus *טטטט* et exemplar illustre propositum esse, ut eae in huius unius
fata tanquam in speculum inspicientes viderent, quam serio Iehova in
vitam idololatricam ac nefariam animadverteret; utque adeo ad tales
poenas avertendas polytheismi insaniam detestarentur, et hebraeas reli-
giones Iehovamque patronum sponte sibi adoptarent. Quas quidem sen-
tentias auctor ad illam formam, quam modo adspeximus, et in qua ista
hominum aetas sibi perplacebat, finxit et adornavit. Sed si illa prophe-
tica vota et illa laetifica promissio literali sensu eventum non plane ha-
buit, idem causae est, quod permultis in aliis vaticiniis *optative* et *con-
ditionate* prolatis.

Praeterea quod Noster oratorem suum tragici personam induere, et
Hebraeorum tristia fata *παθητικός* multis desistere iubet, hinc credo di-
lucide promicat id humanae mentis profundum studium idque ingenii ac
iudicii acumen, quo per omne carmen insignis est. Profecto enim nihil
erat, quo tutius ac fortius Hebraeis immutatam harum gentium mentem
persuaderet, quam si eae ipsae hebraearum calamitatum magna cum com-
miseratione recordarentur, et inde, quam bene Hebraeus de ipsis meri-
tus sit, grato amicoque animo cognoscerent. Neque tamen sum is, qui
omnino neget, Prophetam in hac oratione suis animi sensibus nimis in-
dulgere, et suae nationis magis, quam eorum, quos loquentes faciat,
rationem habere, adeoque legem veritatis imitandae et illusionis augen-
dae aliqua ex parte violare. Hoc autem consilio et scopo, quem sibi
proposuerat, et servido, quo in patriam civesque incensus erat, amore
largiter excusari, a quoque intelligitur.

Denique

Denique allegoria per totum caput continuata ac per singulas partes ita diducta, ut omnia, quae Hebraeorum populo, qua tali, acciderint, in unum ab illo quasi abstractum hominem (איש ירודה Ier. XXXV, 13. XVIII, 18. Iud. XX, 10. 22. etc.) congerantur eique conformia reddantur, huius generis, inquam, allegoria nos offendere non poterit, dummodo meminerimus, eam multis exemplis commendatam et confirmatam esse e. g. Ies. XLIX, 14-26. XLVII. VII, 20. Thren. Ier. et alibi. Eodem allegoriae studio Noster h. l. populum hebraecum comparat homini, qui ex sententia Iehovae multis flagellis caesus teterrimisque cruciatus affectus est. Quid autem Hebraeorum poetis usitatus est, quam populorum dira fata et calamitates publicas cum plagis et verberibus vel a Iehova vel ab hostibus inflictis conferre v. Ies. I, 5. 6. Ier. XXX, 12-15. Hof. V, 11. sq. Pf. CXXIX. Neque vero etiam exemplis caremus, ubi eadem gentes profelyticae, quae hic, verba faciunt, v. Mich. IV, 2. coll. Ies. II, 3. cf. et Glaff. Dath. p. 1359. sq.

EXCURSUS II.

Apologia.

Ne quis eorum, quibus argumenta philologica et exegetica huic interpretationi substrata haud satisfaciant, me tantummodo rerum novarum studiosum temere egisse, suspicetur: non possum, quin, haud sine timore tamen, ne modestia iuvenibus maxime sacra violetur, viam et causas, quibus ad hanc exponendi rationem adductus sim, liberius explanem. Mihi Iesaiiae exemplar primo versanti huius vaticinii ea explicatio, quam modo proponere ausus sum, sponte oblata est. Deinde, cum eam uti a caeteris omnibus sic ab ea, quae in libris dogmaticis urgetur, longe abesse animadverterem; iam in eo eram, ut vela retrorsus darem et interpretationem, quam forte praecipitanter amavissem, facerem missam. Sed in huius locum primo eam, quae Messiae fata nos legere iubet, ac postea alias hodie in primis celebres substituro haud parvus dubiorum succrevit numerus. Et haec sunt, quae ad hunc diem usque me angunt, quaeque adeo, ut quid eorum sit verum, quid falsum, probetur, non sunt reticenda. Quapropter rei peritiores, ne iuvenem tironem nec

mori.

monitoribus asperum, amice consulentem dedignentur, etiam atque etiam rogo. Cuius voti ubi compos factus fuero, audacem pedem lubenter referam.

Principio obstat, quod *cum ipso obiecto interpretandi methodus IMMUTATUR*, si ad hominem quendam *historicum* hoc oraculum spectare putamus. Etenim, hoc posito, in prima parte *verbis propriis ac sensu literali* fata Christi, ut in hoc subsistamus, enarrata arbitramur; alteram autem partem *improprie et allegorice* de fati et effectu non *Christi redi-vivi*, sed eius *doctrinae* interpretemur necesse est. Quomodo enim fieri potest, ut inde a medio v. 10. c. LIII. omnia verba et dicta proprio et grammatico sensu, uti in prima oratione fieri solet, ad Christi *personam* aptentur et accommodentur?

Alterum incommodum, quod nos premit, si hoc oraculum e. g. ad Messiam proxime pertinere statuimus, est *fluctuatio atque inconstantia in interpretanda voce* משיח. Namque hi erunt c. LII, 14. populi exteri; c. LIII, 11. Hebraei; v. 12. exteri, et sub finem eiusdem versus iterum Hebraei; vide sis notata ad v. 11. Quo minus autem exteris nationes et hebraeam in hoc sententiarum nexu coniunctas medio capite habeamus, vetat omnis Hebraeorum antiquitas. Sed coniungamus eas, quid efficitur? Violenter discinditur nodus, in cuius locum multi alii visu faciles succedunt. Iam vero *משיח* v. 11. sint Hebraei, quatenam inde sententia exit? *Christus multos Israelitas expiavit ac sospitavit; quare ego eum multorum ac magnorum populorum victorem ac principem constituam.* Ubinam, quaeso, hic est medius terminus, quem vocant? ubi vis ac nervus probandi? Profecto, nisi multas res hinc illinc collectas artificiose interposuerimus, nunquam inveniatur ulla copula et ullus transitus inter sententiam praemissam et, quae inde rationem colligit, subsequentem. Huc

deinde accedit, quod, si solos Hebraeos per Prophetam fermocinantes audimus, ad *hos solos etiam redit ac pertinet meritum Christi.* Quomodo autem hoc, nisi multa et subtili arte adhibita, cum doctrina de *universalitate* meriti Christi, et cum huius ipsius hac in re saepe ac graviter dictis congruit atque conspirat?

Denique vero in ipsa historia et vita Christi multa inveniri possunt, quae interpretationi vulgari haud favere videntur. Quomodo enim fieri potuit, ut ille divinus atque omnium longe sapientissimus doctor, qui suorum temporum aequaliumque ratione prudenter habita semper, ubi res permittit, veteris testamenti auctoritate inniti studeat, tamen, ubi de morte sua

fua redituque in vitam differit, ad hunc locum, qui quidem, si ad ipsum proprie ac proxime spectaret, eius causae egregie et omnium maxime inservire potuisset, nunquam diserte provocaret? Quomodo, quaeso! fieri potuit, ut eius Apostoli ac discipuli, si in hoc loco ultima fata Messiae relata legissent, audientes Iesum de his ipsis differentem unanimiter fufurrarent: *Ουκ οιδαμεν, τι λαλει?* utque, si ex hoc Iesaiæ vaticinio iam dudum praescissent, aliter haud fieri posse, quam ut Messias mortem subeat, tamen sub ipsam Iesu interneconem eorum fides ac persuasio de eo, vero Messia, sollicitaretur ac labefactaretur? id quod ipsi saepius fatentur e. g. Luc. XXIV, 20. sq. *παρεδωκαν αυτον εις κριμα θανατου, και εσταυρωσαν αυτον* ἡμεις δε ηλπιζομεν οτι αυτος εστιν ο μελων λυτρουσθαι τον Ισραηλ. Quomodo denique fieri potuit, ut caeterorum Iudaeorum multitudo, ubi ex hoc oraculo Messiae esse, ut mortis supplicio afficeretur, tenuisset, tamen pro certo haberet, per ipsam Iesu caedem eius dignitatem Messianam plane esse destructam et abolitam? utque postea eius supplicium ipsis esset *σκανδαλον* et impedimentum, quò minus ei, vero Messiae, nomen dare vellent? Hi tamen verae exegefeos haud gnari fuerint, cur autem Apostoli, qui Iesu mortui ac redivivi dignitatem Messianam saepissime ac gravissime inculcant, nostri capitis hac in re ex vulgari opinione primarium locum v. 8 et 10. ne verbulo quidem tangunt? Namque omnino nil faciunt, nisi ut interdum hanc vel illam locutionem, quam memoria sponte suggerat, in usum convertant suum et, alio tamen saepe sensu, quam quo Propheta eam protulit (v. c. Matth. VIII, 17. coll. Ies. LIII, 4.), ad tempora sibi praesentia applicent; 1 Petr. II, 22. 24. coll. Ies. LIII, 5. 9. de quibus et caeteris ex hoc cap. in N. T. translatis uti et de loco supra laudato Luc. XXIV, 20-27. cf. Ekkermann theol. Beytr. T. I. Memoratu tamen praec aliis dignus est locus, qui extat Act. VIII, 32-35. ubi, si Philippus Iesaiam de Iesu Messia proprie ac proxime vaticinatum esse credidisset, sane eum, uti definite vir Aethiops quaesierat: *περι τινος ο προφητης λεγει, περι εαυτου ου περι ετερου τινος*; ita definite respondere decebat: *περι του Χριστου, ος εστιν Ιησους, ο αποθανων κ. τ. λ.* aut similiter. Sed referente Luca, Philippus tantum *orationis suae filium* ex hoc loco deducebat ad eum edocendum, *quid Iesus tradidisset ac fecisset αρξαμενος (λαλειν) απο της γραφης ταυτης, ευηγγελισατο αυτω τον Ιησου.* Haec et alia, de quibus nuperrime prolixius disputavit Paulus (philol. Clavis über das A. T. Ies. p. 359. sq.), mihi quidem persuadent, ut interpretationi hoc libello propositae Novum Testamentum nisi tacite assentiatur ac suffragetur tamen non ob-

fit atque contradicat. Vix igitur dubitare possum, quin ea, quae disserere ausus sim, quanquam non auspice Minerva dicta sint, tamen veritatis quandam habeant speciem, si hermeneutices primariae leges mecum faciunt; si natura atque indoles temporum, quibus Noster canebat; si mores atque cogitationes hominum, quibuscum vivebat et colloquebatur; si caeterorum vatum scriptorumque consuetudo et effata; si denique novi Testamenti consentiens auctoritas! Attamen ubi erraverim, bona fide erravi, nec meliora edoctus in errore perstabo. Et, si auctoritati standum est, qui viri sunt ac quanti, qui hoc idem Iesaiæ oraculum vel de populo seu regno hebraeo, vel de quibusdam singulis hominibus, minime vero de Messia, et olim et nuperrime interpretari fortiter annisi sunt! Unde iam dudum factum est, ut haec prophetia in demonstranda religionis christianae veritate contra adversarios omni vi et acie careret. Insuper autem probe scimus, id generis vaticinia nobis, qui hodie vivimus, proxime non esse scripta atque lata. Namque nos omnes, qui eodem sincero animo eademque firma persuasione salutiferae doctrinae Iesu Christi, divini sospitatoris, adhaeremus, hanc nostram fidem plane aliis argumentis ac fundamentis superstructam habemus; cf. praeter alios Doederl. Instit. theol. christ. t. II, p. 194. sq. Eckermann in fronte libri: Theol. Beyträge, T. I. Henke in Lineament. instit. fid. christ. VII. VIII. CIII. CIV.

His igitur fretus, OMNES HARUM KERUM PERITOS, quos tacito pectore summpere veneror, mihi in hoc Iesaiæ vaticinio explicando ab ipsis dissentienti, bonam daturus esse veniam, confidenter spero. Praeterea cum non sit huius libelli speciminis loco propositi ea natura, ut *num prematur in animum*; cum in eo permulta dicta sint, quae solis in scriptis huius generis locum habent; cumque inprimis id non sit aetatis meae, ut orationem verbosorem compescere et omnia ad unguem perscrutari possit: ideo, quantumvis

Mulae sint maculae, quas aut incuria fudit,

Aut humana parum cavit natura —

has tamen precor, temporibus, has iuveni, quem ERUDITORUM umbra-
cula adhuc delectant, facile condonetis.

Fd 5611

ULB Halle
002 715 18X

3

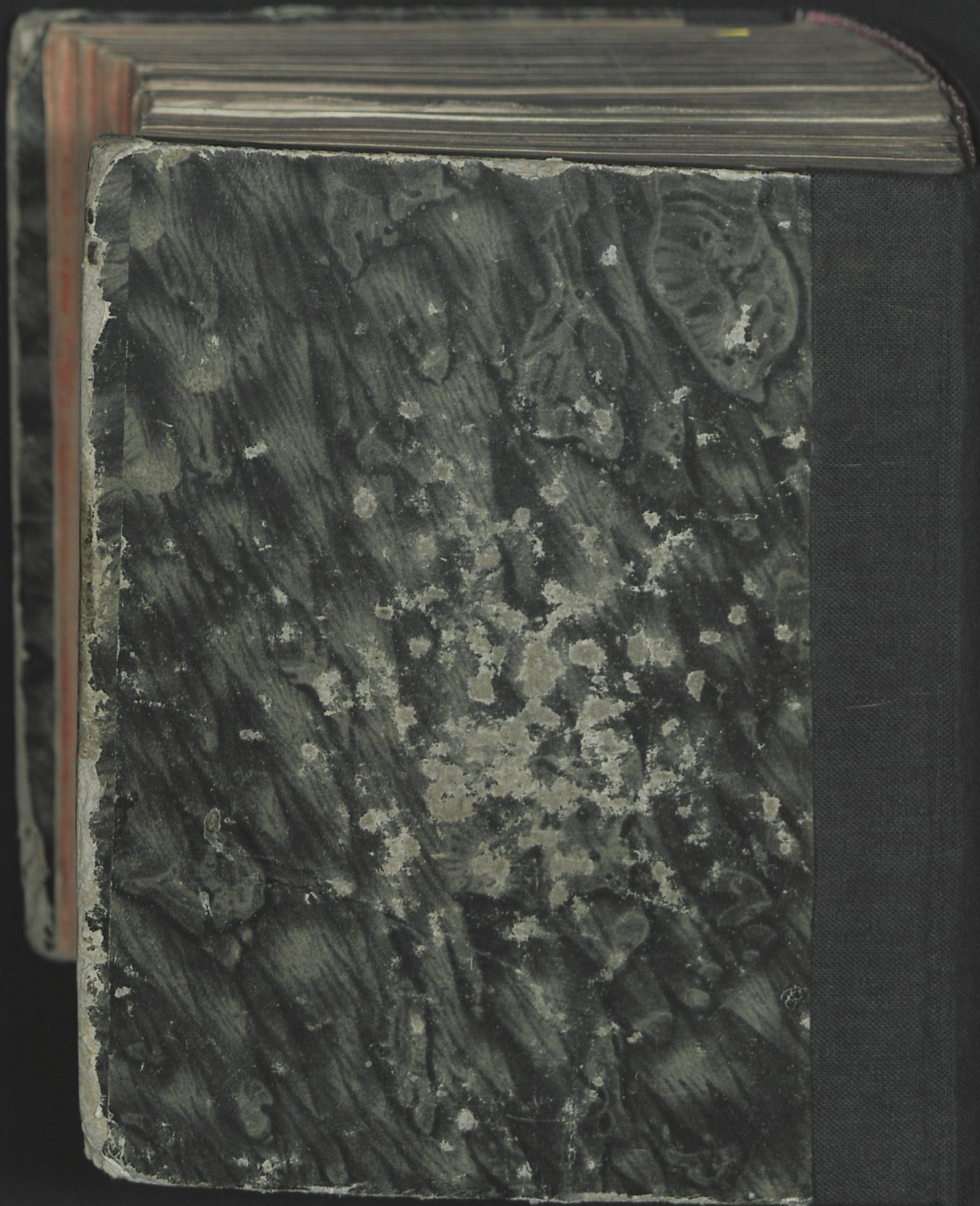

71+306

VD 77

NC

IESAIAE

ORATIONEM PROPHETICAM

CAP. LII, 7 - LIII, 12.

EXPLICARE STVDVIT

CAR. GEORG. SCHVSTER.

GOTTINGAE

LITTERIS IOANNIS GEORGII ROSENBVSCH, ACAD. TYPOGRAPH.

MDCXCIV.

